



Försvarshögskolan

Självständigt arbete (30 hp)

Författare		Program/Kurs
Nicklas Edman		HOP 18–20
Handledare		Antal ord: 19985
Anders Palmgren	Beteckning	Kurskod
	Självständigt arbete mastersuppsats, krigsvetenskap	2HO013
VETENSKAPLIGHET TRUMFAR ERFARENHET – TVÅ KOLLIDERANDE SYNSÄTT PÅ OFFICERSUTBILDNING		
<u>Sammanfattning:</u> Studien syftade till att undersöka hur lärare vid Försvarshögskolan operationaliserade professionsbegreppet i officersutbildningen, och hur de centrala elementen i samtalet bland dom påverkade officersprofessionen och dess utveckling. Utifrån en kvalitativ ansats med ett induktivt angreppssätt, intervjuades elva lärare vid Försvarshögskolan. Resultaten visade att det centrala samtalet utgjordes av vetenskaplighet, men att officerare och akademiker varierade i uppfattning omkring hur mycket vetenskapligheten skulle prägla officersutbildningen. Officerarna önskade att officersutbildningen skulle ha militär beprövad erfarenhet som utgångspunkt, och att det vetenskapliga perspektivet skulle stödja denna i utbildningen. Akademikerna å sin sida uppfattade inte att de skulle utbilda en yrkeskår, utan att de skulle hålla vetenskaplig utbildning för en profession, vilket de menar är lärosätets uppgift. Först när dessa två synsätt förenas kommer officersutbildningen, och i förlängningen officersprofessionen, att fullt ut gagnas av akademiseringen. Officerarnas förhållningssätt till det vetenskapliga innehållet i utbildningen kan dock verka menligt på förutsättningarna att utveckla en erfarenhetsbaserad yrkeskår till en vetenskapligt grundad profession.		
<u>Nyckelord:</u> Officersprofession, försvarsuniversitet, officersutbildning, militär förändring, vetenskaplighet, akademisering		

Innehåll

1	Inledning.....	4
1.1	Problemområde.....	5
1.2	Syfte, forskningsfråga och delfrågor	6
1.3	Avgränsningar	6
1.4	Begreppsanvändning	7
1.5	Disposition.....	7
2	Officersprofessionen – en översikt.....	9
2.1	Militär förändring	9
2.2	Officersutbildning.....	11
2.3	Akademisering.....	14
2.4	Profession	16
2.5	Officersprofessionen.....	17
2.6	Sammanfattning.....	19
3	Forskningsdesign.....	20
3.1	Organisationsteori.....	20
3.1.1	Perspektiv på organisationer	21
3.1.2	Operationalisering av organisationsteori.....	23
3.2	Metod.....	24
3.2.1	Förförståelse	25
3.2.2	Etiska ställningstaganden	26
3.2.3	Fallet Försvärshögskolan.....	26
3.2.4	Urval.....	27
3.2.5	Datinsamling.....	27
3.2.6	Kvalitativ innehållsanalys	28
3.3	Sammanfattning.....	29
4	Resultat och analys.....	30
4.1	Professionsbegreppet	30
4.1.1	Analys av Professionsbegreppet.....	32
4.2	Det utvidgade säkerhetsbegreppet	35
4.2.1	Analys av Det utvidgade säkerhetsbegreppet.....	36
4.3	Vetenskaplighet, det centrala elementet i lärarnas samtal	38
4.3.1	Analys av Vetenskaplighet, det centrala elementet i lärarnas samtal	43
4.4	Sammanfattning.....	47

5	Diskussion	50
5.1	Diskussion av metod.....	50
5.2	Diskussion av resultat.....	51
5.3	Slutsatser.....	55
5.4	Förslag till fortsatt forskning	56
6	Litteraturförteckning	58

1 Inledning

Hoten mot vår säkerhet kan vara såväl antagonistiska som icke-antagonistiska. Typiska antagonistiska hot mot vår säkerhet kan vara krig, påverkanskampanjer och informationskrigföring, nätverksattacker inom cyberområdet, terrorism och användande av massförstörelsevapen. Därutöver finns en rad andra utmaningar och hot mot vår säkerhet som kan ha både antagonistiska och icke-antagonistiska inslag; exempelvis organiserad brottslighet, avbrott i vitala system och flöden, sönderfallande stater, ekonomisk kris, politisk och religiös extremism, hot mot demokrati och rättssystem, hot mot mänskliga fri- och rättigheter, socialt utanförskap, migrationsströmmar, hot mot värdegrunder, klimatförändringar, naturkatastrofer och pandemier. (DS 2017:66:15)

Så skriver Förvarsberedningen i sin delrapport *Motståndskraft*, för ganska precis tre år sedan. Idag, våren 2020, uppfattar säkert många fler allvaret i de hot som Förvarsberedningen räknar upp, än när den publicerades.

Förvarsetablissemang världen över har förändrat sina organisationer, funktioner och förmågor för att kunna möta nya hot, men också för att bättre kunna hantera framtida problemområden, och därvid har ett utvidgat säkerhetsbegrepp blivit normerande för många länders transformering av försvarsmakterna (Colom Piella, 2016:1). Westberg pekar på att denna förändring utgår från analyser av det vidgade säkerhetsperspektivet. Han lyfter fram faktorer som skyddet av människors rättigheter, individers säkerhet och samhällets grundläggande värderingar, men också skyddet av exempelvis ekonomiska- och kommunikationsflöden och vital infrastruktur (2016:206). Den internationella synen på säkerhet har drastiskt förändrats, inte minst efter 11:e septemberattacken i USA. Det har inneburit stor påverkan i de civil-militära relationerna men också för den militära professionen som sådan (Williams, 2008:199).

Sverige följer den internationella utvecklingen, och Förvarsmakten har under det senaste decenniet genomfört omfattande förändringar, då uppgifter och förutsättningarna att hantera dem ser annorlunda ut än tidigare. Härigenom har Förvarsmakten till stora delar professionaliserats, vilket var en förutsättning för att möta specialiseringen och de ökande kompetensmässiga kraven som ställdes på den militära yrkesrollen (Förvarsmakten, 2014:7). Såväl den tidigare modellen för försvar av landet som den militära utbildningen har därför tvingats till förändringar (Williams, 2008:207).

I regeringspropositionen *Högskoleutbildning av officerare m.m.* skriver regeringen redan 2006 att det är gentemot slutsatsen att det framgent kommer behövas både nya förmågor och färdigheter samt kunskap av ny och förändrad karaktär för att möta morgondagens utmaningar,

som officersutbildningen bör inordnas i högskolesystemet. Härigenom skulle vetenskapen och den beprövade erfarenheten få ett större utrymme, forskning och utbildning skulle knytas tätare samman samt att officerarnas förmåga till kritiskt tänkande och ett självständigt agerande skulle främjas (Proposition 2006/07:64:7–8).

Officersprofessionen kan karaktäriseras utifrån *expertis*, *ansvarsfullhet* och *en avgränsad yrkeskår* – och att dess centrala *expertis* – *the management of violence*, det vill säga att leda väpnad strid, är vad som utgör den militära kompetensen (Huntington 1957:8–11). De förändrade villkoren och sammanhanget för officersprofessionen, tillsammans med en ökad komplexitet och internationalisering, är faktorer som Bohlin menar är avgörande för behovet att akademisera officerskåren (2008:71-75). Samtidigt lyfter Ledberg fram att utomstående instanser kan avgöra över hur en profession och dess professionalism skall utformas för att underlätta professionaliseringen (2019:26). Detta kan ytterligare förstärkas om det finns inomorganisatoriska skillnader, t.ex. mellan ledning och kollektiv i tolkningen omkring vad professionen utgörs av (Berndtsson, 2019:204).

Europeiska försvarsmakter är efter kalla krigets slut i förändring, och så även dess utbildningssystem. Libel menar att denna utveckling från militärakademier med militär *expertis* och profession i centrum, till försvarsuniversitet där säkerhetsbegreppet fått en mer dominerande betydelse, kan få till konsekvens att officerarna och därigenom försvarsmakterna, förlorar sin professionella karaktär och kanske även dess professionsstatus (2019:79-80).

1.1 Problemområde

Utifrån den beskrivna bakgrunden återfinns en forskningslucka, då forskningen omkring svensk officersutbildning alltjämt inte har studerat om dess utveckling efterliknar andra europeiska länder. I några av dem har militär inomverksutbildning vid militärakademier med officersprofession och militär *expertis* i centrum, omformats till försvarsuniversitet med fokus på säkerhet och säkerhetsexpertis. Uppsatsen skall därför komplettera forskningsläget omkring de europeiska militära lärosätenas förändring med ett svenskt perspektiv. För att ytterligare vidga forskningsfältet kommer studien även att belysa *hur* officersprofessionen integreras i officersutbildningen, om den ersatts av ett överordnat samtal omkring säkerhet, eller något annat område, och om det bland Försvarshögskolans lärare går att utkristallisera en skillnad avseende detta.

1.2 Syfte, forskningsfråga och delfrågor

Studien syftar till att undersöka hur lärare vid Försvvarshögskolans operationaliserar professionsbegreppet i officersutbildningen, och hur de centrala elementen i samtalet bland dom påverkar officersprofessionen och dess utveckling. Sådan kunskap kan vara värdefull för att nå förståelse omkring varför officersprofessionen utvecklas som den gör, men också för att identifiera de mekanismer som bidrar till denna utveckling. För både Försvvarshögskolan och Försvvarsmakten kan denna kunskap vara väsentlig, då officersprofessionen är såväl normerande som inkluderande för dess medlemmar. Forskningsfrågan konkretiseras därför till:

Hur förstår lärarna vid Försvvarshögskolan betydelsen av profession relaterat till utbildningen av officerare?

Forskningsfrågan är nedbruten i tre delfrågor, vilka belyser den från olika perspektiv.

- Hur förstås profession och officersprofession av lärarkåren?
- Vad utgör de centrala elementen i lärarnas samtal omkring officersutbildningen?
- Hur påverkas officersprofessionen av de centrala elementen i samtalet bland lärarna?

1.3 Avgränsningar

Officersprofession är ett är ett snävare begrepp än *den militära professionen, det militära och det militära etablissemangen* (Abrahamsson, 2005:15). Försvvarsmakten inkluderar i sin definition av militär profession all personal som ingår i organisationen (Försvvarsmakten, 2016a:21). I denna studie används professionsbegreppet för den militära kontexten i den snävare tolkningen, och skall förstås som att det är officerens profession som avses. Detta då *officersutbildningen* stått i fokus. Härvid avgränsas studien vidare till att enbart beakta *Officersprogrammet* och *Högre Officersprogrammet*, då dessa är mest jämförbara med officersutbildning i ett internationellt perspektiv.

Ett medvetet val har gjorts att inte belysa organisationsteori utifrån vad som varit centralt under vissa tidsperioder eller ur specifika inriktningar på organisationsteorin. Som exempel på detta har *inte* Scientific Management (Taylor, 1911), Fayolismen (Fayol, 1949) eller byråkratteorin (Weber, 1971) belysts. Inte heller modernare teoribildningar har tagits upp såsom strukturella konfigurationer (Minzberg, 1993) eller organisationskultur (Peters & Waterman, 1982). Istället har sammanfattande litteratur omkring organisationsteori använts för att skapa en överblick av området.

1.4 Begreppsanvändning

I detta avsnitt beskrivs två begrepp som är väsentliga för förståelsen av uppsatsen.

Krigsvetenskap ”Krigsvetenskapens centrala studieobjekt är krig, krigföring och militär maktutövning. Typiska krigsvetenskapliga forskningsfrågor rör krigs [sic!] natur, militära medels användbarhet, militära organisationers modus operandi samt hur militära förmågor skapas, leds, organiseras och verkar i olika typer av insatser (konventionella och ickekonventionella). Krigsvetenskapen studerar också bl.a. drivkrafter i militära organisationer, officersyrkets villkor, civil-militära relationer, totalförsvaret, hur man förklarar seger och nederlag i slag, fälttåg och krig samt problematik som berör kvinnor, fred och säkerhet.” (Försvarshögskolan, 2018:2)

Det utvidgade säkerhetsbegreppet I mitten på 1990-talet, kompletterade FN:s utvecklingsprogram (UNDP) det rådande nyttjandet av säkerhet och säkerhetspolitik med begreppet *mänsklig säkerhet*. Säkerhet och säkerhetspolitik förknippas båda starkt med skyddet av nationsgränser och territorier mot yttre hot, vanligtvis projicerat med militära maktmedel. En uppräkningslista av allt som hotar mänsklig säkerhet låter sig svårligen göras, men UNDP menar att de flesta hoten ryms inom kategorierna *ekonomisk-, hälso-, livsmedels-, miljö-, personlig-, samhälls- och politisk säkerhet* (1994:22-40). Detta låg till grunden för det utvidgade säkerhetsbegreppet, och blev därför en del av EU:s säkerhetsstrategi 2003. Denna kom senare att utvecklas och inarbetas i EU:s *gemensamma säkerhets och försvarspolitik* (GSFP) från 2009 (Europaparlamentet, 2019:1-5).

1.5 Disposition

I det första kapitlet har en kort beskrivning av förändringar i det militära utbildningssystemet introducerats. Det är häri som studies fokus återfinns, närmare bestämt på vilket sätt som detta har betydelse för officersprofessionen.

Det andra kapitlet beskriver en kontextuell referensram, en forskningsöversikt, över olika områden som alla haft stor betydelse i studien, inte minst för att skapa förståelse omkring det studerade området. De övergripande områdena som där tas upp är militära förändringar, officersutbildning, akademisering samt profession- och officersprofession.

Forskningsdesignen beskrivs i det tredje kapitlet. Där återfinns även ett avsnitt omkring organisationsteori, vilket utgjort det huvudsakliga analysverktyget. I metodavsnittet redovisas även de ställningstaganden som gjordes innan och under studien, för att på bästa sätt svara upp mot syfte och frågeställning.

Den insamlade empirin redogörs för i det fjärde kapitlet. Där redovisas även analys av empirin, där olika perspektiv använts för att öka förståelsen för det studerade fenomenet.

I det femte och avslutande kapitlet, diskuteras för- och nackdelar med den metod som valts. Detta avsnitt följs av en diskussion omkring resultat och utfall efter genomförd analys. Kapitlet avslutas med studiens slutsatser och förslag till fortsatt forskning.

2 Officersprofessionen – en översikt

Detta kapitel har för avsikt att visa på den kontextuella referensram i vilken officersutbildning återfinns. Först kommer ett avsnitt omkring militära förändringar vilket följs av en övergripande beskrivning av officersutbildning. Därefter redogörs för akademisering av officersutbildning och avslutningsvis kommer professionsbegreppet i allmänhet och officersprofession i synnerhet att belysas.

2.1 Militär förändring

Västerländska demokratiers försvarsmakter har förändrats från *moderna* till *postmoderna* organisationer. Den moderna försvarsmakten kan spåras tillbaka till westfaliska freden, men utvecklades som mest under 1800-talet i efterdyningarna av franska revolutionen inom ramen för nationalstaten. Kännetecknande var massarméerna, dess tydliga inriktning på krigföring och särskiljande från det civila samhället både till organisation och kultur. Från andra världskrigets slut och kalla krigets början, kom den *senmoderna* försvarsmakterna att utvecklas. Värnpliktsarméerna bestod, men periodens främsta kännetecken var terrorbalansen mellan NATO och Warszawapakten och den höga beredskapen bland de militära styrkorna. Ett annat signum var att professionalismen bland officerare tydligare än tidigare knöts till utbildning vid militära utbildningsinstitutioner. Efter Sovjetunionens upplösning och kalla krigets slut på 1990-talet, minskade behovet av stående militära styrkor. En ökad globalisering inom sektorer som handel, ekonomi och kommunikation, suddade till del ut nationalstatsbegreppet som det fram till dess varit känt, och de *postmoderna* försvarsmakterna började utvecklas (Moskos, Williams, & Segal, 2000:1-2).

Omvälvande militära förändringar är svårare att uppnå i fredstid än under krigstid (Murray & Knox 2001:13–14). De militära förändringar som här åsyftas karakteriseras vanligtvis som *Revolution in Military Affairs* (RMA). Kännetecknande för RMA är genomgripande förändringar i krigets karaktär och hur det genomförs (Gray, 2002:4). Mer specifikt avses effektökning och kapacitet av de militära förmågorna (Gray, 2002:29). Revolution innebär dock inte att förändringen alltid sker snabbt. Vanligare sker den gradvis, och är att betraktas närmast som evolutionär.

Den amerikanske försvarsministern skrev i sin årliga rapport till Presidenten och Kongressen 1999:

A Revolution in Military Affairs (RMA) occurs when a nation's military seizes an opportunity to transform its strategy, military doctrine, training, education, organization, equipment, operations, and tactics to achieve decisive military results in fundamentally new ways. (Cohen, 1999:122)

RMA skall i denna studie ses i ljuset av officersutbildning, då krigets karaktär och teknologiska framsteg som beskrivits ovan, kan översättas till utbildningsinnehåll och utbildningssystem likt den amerikanske försvarsministern antyder i sin rapport. Värt att påpeka är att RMA är ett begrepp som är mer använt än definierat, och att det använts av för många och därigenom getts för många betydelser (Black, 2015:6-7).

Innovationer ges en likartad betydelse som RMA av Grissom, som pekar på att dessa kan förändra de operativa doktrinerna och därigenom öka den militära effekten. Detta då innovationer reformerar militära förmågor, och att deras omfattning är betydande (Grissom 2006:907). Farrell & Terriff använder militära förändringar för att belysa förändringar av målsättningar, de reella strategierna men också i form av strukturella förändringar i militära organisationer (2002:5). De utgår från effekterna av:

- *Innovationer* med vad avses utveckling av ny teknologi och taktik samt strategi och struktur
- *Införandet* vilket innebär ändringar av gängse medel och metoder, samt
- *Efterliknande* exempelvis genom benchmarking visavi andra militära organisationer men även utifrån sättet att förstå krigföring och dess genomförande (2002:6).

De lyfter även fram tre drivkrafter över hur militära förändringar uppstår. I *kulturella normer* betonas att rådande normer kan utgöra motstånd mot förändring. Samtidigt kan de vara katalysatorer att genomföra förändringar, exempelvis genom politisk styrning. *Politik och strategi*, där en nations förändrade hotbild leder till nya säkerhetsstrategier, vilka kan skapa militära förändringar. *Ny teknologi* och dess riktning och effekt uppstår i interaktionen mellan politik, strategi och kultur, vilket leder till militära förändringar (2002:7–16).

Bland de västerländska försvarsmakterna kan deras utmärkande drag förstås som en normstandardisering (Farrell, 2002:72). Farrell menar att många av staterna bekänner sig till denna konformitet, oavsett om det är fördelaktigt för dem eller ej (2002:85). Ett sådant exempel är mellankrigstidens utveckling av pansar- och motoriserade förband i ett stort antal länder, där framgången varierade avsevärt. De svenska officerare som under första halvan av 1600-talet studerade vid militärakademien i Siegen, Nederländerna, kan tjäna som ett annat historiskt exempel. Med sig från Siegen förde de inte bara med sig militär kunskap, utan även den

holländska utbildningsmodellen, med sitt fokus på plikt och disciplin. Utbildningsmetoden implementerades i den svenska soldatutbildningen, även om den utifrån svenska förhållanden var oprövad. Den förutsattes vara lämplig för svenska förhållanden, då den svenska utbildningen av byråkrater sedan tidigare hade tagit till sig en holländsk utbildningsmodell (Farrell 2002:74). Benchmarking är således inget nytt fenomen i militära organisationer.

Libel (2019) visar på en samtida utveckling inom den militära utbildningen i Europa, där de traditionella militärakademierna med fokus på militär expertis och profession, förändrats till nationella försvarsuniversitet med ett utvidgat säkerhetsbegrepp som ledstjärna.

Likt tankarna om militära förändringar, visar Kuhn (1992) på ett liknande förhållande inom vetenskapen. Med paradigmen menar Kuhn en uppsättning teorier, vilka definierar ett vetenskapligt område och dess väsentliga problemställningar. Det utgör även modell och står som typexempel för hur området skall beforskas. Paradigmet har egna normer och värderingar, ett specifikt språk och begreppsapparat, och skapar härigenom en forskningstradition (1992:22–23). När paradigmet inte längre kan lösa de problem som ryms inom det, uppstår en kris. Detta ger upphov till att nya konkurrerande teorier och paradigmen uppstår, och på sikt kommer ett av dessa paradigmen att gå segrande ur konkurrensen och ett paradigmskifte har inträffat (1992:79–82).

När så sker, menar Kuhn att anhängare av det gamla paradigmet måste förändra sin syn på omgivningen och villkorlöst ta till sig det nya. När detta sker, kommer tidigare sanningar och grundläggande antaganden att se sig oförenliga i förhållande till det nya paradigmet (1992:96). Kuhn pekar också på förhållandet att de forskare som åstadkommer ett paradigmskifte, ofta är unga, eller väldigt nya inom det område där de skapar ett förändrat paradigm. En anledning härtill menar Kuhn, är att dessa unga forskare inte är lika bundna till de traditionella reglerna som styr vetenskapen inom området (1992:79).

2.2 Officersutbildning

Ur ett historiskt perspektiv har europeisk officersutbildning varit präglad av sin samtid. Preussarnas nederlag vid Jena år 1806 medförde att utbildningen förändrades, och kom att inriktas på avskräckning och hög professionalisering av officerskåren (Foot, 2002:197-198). Drygt hundrafemtio år senare rubbades den då förhållandevis stabila världsordningen främst genom Sovjetunionens fall och dess konsekvenser. Ett öppnare sinne för omvärldsförändringar och förståelse för- och expertis i säkerhet behövdes, även i officerskåren. Ett begränsat urval av högre officerare fick studera försvars- och säkerhetsfrågor antingen vid civila lärosäten efter

sin högre stabsutbildning, alternativt att den högre stabsutbildningen genomfördes i samverkan med ett ackrediterat universitet (Foot, 2002:199-200).

Efter balkankrigen på 1990-talet förändrades försvarsmakternas uppdrag, då begrepp som avskräckning och seger fick minskad betydelse. Istället fick aspekter som juridik, politik och social kontext ökat utrymme. Officersutbildningen fick därför mer vetenskapliga inslag, ofta i samarbeten med civila universitet. Detta skapade bättre förutsättningar att möta den mer komplexa samhällsordningen, såsom fredsframtvängande insatser i komplexa inomstatliga konflikter, än sina föregångare (Foot, 2002:200-201). Denna utveckling har fortsatt och idag menar exempelvis Paile (2010), Libel (2019) och Callado-Muñoz & Utrero-González (2019) att huvuddelen av Europas försvarsmakter har tagit sin officersutbildning ytterligare ett steg, till att integreras med det civila högskolesystemet.

Den högre militära utbildningen i Sverige inleddes 1818 då Carl von Cardell grundade Högre Artilleriläroverket i Marieberg, Stockholm. Artilleriläroverket kom att fram till 1878 vara den enda fortbildningen för officerare, både för generalstabsaspiranter och för de mer tekniska truppslagen. 200 år efter att Cardell grundade Högre Artilleriläroverket, beslutade regeringen att Försvarshögskolan tilldelades utökade examensrättigheter och lärosätet har numera examensrättigheter på grund-, avancerad- och forskarnivå (Enmark, 2018:7–8).

Traditionellt har officersutbildningen varit uppdelad i tre större enheter. Den *första* har vanligtvis genomförts vid militärakademier, vad vi i Sverige känner som *officershögskolor* och *militärhögskolor*. Utbildningen och lärandet var mer mekaniskt till innehåll och form, men motsvarade kraven på yrkeskunskap under karriärens första år för officeren. Den *andra* syftade till att förbereda officeren för tjänst vid staber och att leda större förband, och skedde vanligtvis vid stabsskolor, motsvarande Försvarshögskolan intill dess att den fick examensrättigheter. Den *tredje* och sista enheten utgjordes av utbildning i operationskonst och strategi, och var inriktad mot befattningar i större nationella och internationella staber, såsom Högkvarteret (HKV) eller olika NATO-staber. Denna utbildning gavs vid de högsta militära utbildningsinstitutionerna, och ur ett svenskt perspektiv avses Försvarshögskolans högre chefsutbildningar, exempelvis Högre Stabsofficersutbildning och Högre operativ chefskurs (SOU2003:43:91-98; Winton, 2005:10-11; Nordlund, 2012:32-39).

Tidigare officersutbildning har vanligtvis bestått av teoretiska studier och tillämpning av teorin i olika former, men också av praktisk färdighetsträning. Utbildningen har i huvudsak varit yrkesinriktad snarare än generisk. För de högre officerarna utgörs arbetsuppgifterna i stor

utsträckning av administrativa uppgifter, vilket den högre utbildningen speglar (SOU 2005:96:120-121). Dagens officersutbildningar i Europa innehåller vanligen såväl rent akademiska studier som mer praktikliknande inslag. Däremot finns inte någon gemensam europeisk standard för utbildningsplanernas innehåll, eller över vilka kunskaper, färdigheter och kompetenser officersutbildningen skall bidra med. Istället vilar ländernas respektive utbildningar på nationella traditioner av vad officeren förväntas hantera inom ramen för sin profession (Paile, 2010:121-122).

I Europa har ett nytt militärt utbildningskoncept uppstått vilket kortfattat kan beskrivas som *nationella försvarsuniversitet*. Dessa lärosäten är akademiskt ackrediterade universitet inordnade under respektive lands försvarsdepartement, och i Sveriges fall, utbildningsdepartementet. Utvecklingen av sådana utbildningsinstitutioner utifrån ett likartat koncept, har medfört att statsmakterna skapat en drivande kraft till europeiseringen och likriktningen av de europeiska försvarsmakterna genom försvarsuniversiteten (Libel, 2016:1).

En viktig förändringarna med transformeringen till försvarsuniversitet är att militären varit tvungna att frånsäga sig den fullständiga kontrollen över officersutbildningen. Denna lyder nu under samma regelverk som övriga svenska universitet och högskolor (Hedlund, 2013:148). Mukherjee (2018) menar att professionell militär utbildning inte skall lämnas åt militären att bestämma över. För att nå bättre resultat krävs inblandning av civila aktörer. Civila beslutsfattare och akademiker i samråd med militären har tillsammans bäst förutsättningar att skapa en kvalificerad officersutbildning. Samtidigt höjs ett varningens finger över att den militära professionalismen kan skadas om den civila interventionen har ett alltför snävt perspektiv eller om den är ideologiskt inriktad (Mukherjee, 2018:477).

Libel (2019:78-79) visar i en studie på en disparat bild över hur fem europeiska länder förhåller sig till utvecklingen från militärakademier till försvarsuniversitet. Tyskland utgör där en ytterlighet, då de behållit officersutbildningen som en inomverksutbildning vid militärakademien. Den andra ytterligheten utgörs av Finland och Rumänien, vilka båda förändrat sina militära lärosäten till försvarsuniversitet. Mellan dessa ytterligheter återfinns Storbritannien men också de baltiska länderna (genom samprojektet Baltic Defence Collage), vilka har påbörjat förändringen från militärakademier till försvarsuniversitet. Libel pekar på tre dimensioner som denna utveckling sker utifrån: För det första är det anammandet av akademisk standards som utgör grunden för universitet och högskolor. För det andra utvecklingen av en

karriärlång militär utbildning, och för det tredje, en stor utökning av internationella samarbeten (2019:69).

2.3 Akademisering

Akademisering kan beskrivas med utgångspunkt i högskolelagen som anger att utbildning skall vila på vetenskaplig eller konstnärlig grund men även på beprövad erfarenhet. Vidare framgår att utbildning och forskning skall ske i nära samband med varandra, att lärosätena skall vara vetenskapen trovärdig samt att dess verksamhet skall generera hög kvalitet i utbildning och forskning (SFS 1992:1434:1 kap. 2–4 §). För att kunna genomföra detta krävs att lärosätet har rätt att utfärda examina på relevanta nivåer, varför även detta inbegrips i akademisering.

Införande av en högre militär akademisk utbildning genomförs bl.a. för att tillgodose Försvarens behov av en officerskår som är bättre utbildad än tidigare, för att möta framtidens uppgifter vid såväl högre staber som krigsförband (Försvarensmakten, 2017:6). Akademiseringen, vilken inleddes under tidigt 1990-tal, innebar att Officersprogrammet med start 2007 var den första högskoleutbildningen av officerare. Denna är nu kompletterad med det Högre Officersprogrammet, och härigenom är hela officersutbildningen akademiserad. Ett syfte med detta har från Försvarensmakten sida varit att "...öka den generella förmågan att bidra i professionens kunskapsutveckling." (Försvarensmakten, 2017:3)

Tidigare svensk officersutbildning har varit kortare än jämförbara utbildningar i ett internationellt perspektiv. Inte heller påbörjades den svenska akademiseringen lika tidigt som i flera andra länder. Akademisering framstod som ett nödvändigt inslag i utbildningen för att förstärka den vetenskapliga grunden i både den grundläggande och den fortsatta officersutbildningen, inte minst för att säkerställa kvalitetsutveckling. Försvarens högskolan fick här en särställning, då den behövde få akademisk status och examensrätt inom ämnet *krigsvetenskap* (SOU 2003:43:14-15). Akademiseringen av officersutbildningen hade ett syfte: "...förbättra officersutbildningen och se till att den förberedde officerarna för de nya uppgifter de ställdes inför och inte för det gamla invasionsförsvaret." (Brehmer, 2011:13) Vidare skulle akademiseringen av officersutbildningen på sikt medföra att officerarna själva kunde *ta befälet* och driva den egna utvecklingen. Detta skulle ske genom att utbilda akademiska officerare, med vilket avses officerare som har ett akademiskt förhållningssätt till sin expertis i planera och leda den legala våldsanvändningen i statens tjänst. Därav var det av vikt att avgränsa ett akademiskt ämne, vilket kom att bli krigsvetenskap (Brehmer, 2011:15).

Akademiseringen av sjuksköterskeutbildningen under senare delen av 1970-talets slut, visar på en liknande utveckling som officersutbildningen haft. Genom högskolereformen 1977 kom ett stort antal postgymnasiala utbildningar att införlivas i högskolan. Sjuksköterskeutbildningen var en av dem, vilket kom att utgöra startskottet mot dess professionalisering som yrkeskår. Utbildningen kom att bli evidensbaserad och möjligheter till forskning inom den nya vetenskapliga disciplinen *omvårdnadsvetenskap* blev möjlig (Östlinder, 2014:16-29). Även polisen genomför en akademisering av sin utbildning. *Polisvetenskap* håller på att etableras som vetenskaplig disciplin. Utbildningen bedrivs inte längre vid Polishögskolan i Solna utan vid fem högskolor och universitet runt om i riket. En av anledningarna till polisens akademisering är att deras praktiska handlande ute i verksamheten nästan uteslutande är erfarenhetsbaserad. Forskning har inte fått genomslag i praxis och polycis i organisationen. Ytterligare en anledning är polisens strävan att ansvara för sin professionsutveckling, och inte som nu, vara i händerna på jurister, kriminologer och statsvetare (Larsson, Gundhus & Granér, 2016:15-20). I en studie av Brante, Johansson, Olofsson & Svensson visar de på att polis och officerare ligger i botten i jämförelsen med andra professioner avseende i vilken grad yrket bygger på vetenskaplig kunskap (2015:131).

Oavsett betydelsen av akademisering av officersutbildning har den fått kritik, i dag precis som igår. Vanliga argument som framförts är att utbildningen varit alltför teoretisk; att de som examinerats inte hållt måttet och att det var bättre förr. Redan 66 f.kr. påtalade Cicero för den romerska senaten att ungdomarna saknade ambitioner i livet, att de var fysiskt svaga och att de inte skulle kunna överta ledande militära befattningar (Bergman, 2016). Nylig kritik har framförts i exempelvis *Officerstidningen* (Nilsson & Karlsson, 2020:44-45) och i *Försvarets Forum* (Tornving, 2020:64) men också av forskare.

Ett exempel på det sistnämnda är Ydén, som anser att akademiseringsprocessen av officersutbildningen utgörs av att officerarna passas in i den civila högskolans akademiska normsystem (2010:40). Vidare uttrycker Ydén en skepsis till att den beslutade inriktningen inte uppfyller vare sig den förväntade utvecklingen av yrkesutövningen eller dess expertis, vilket vanligtvis förknippas med professionalisering. Det är inte genom militär professionalisering som det akademiska inslaget i professionsutvecklingen skapas, utan genom en invasion av akademiker i officersutbildningen (2010:40).

Till kritikerna svarar Brehmer att det de ifrågasätter med sin kritik, är officerarnas utveckling och framtida makt över sin egen profession, officersprofessionen (Brehmer, 2011:16).

2.4 Profession

Professionsbegreppet är mångtydigt och föränderligt. Ledberg lyfter fram att förståelsen av begreppet profession har förändrats över tid, och att begreppet som sådant tillskrivs olika egenskaper av olika forskare (2019:20). I genomgången av professionsbegreppet nedan och av officersprofession i kommande avsnitt, kommer därför exempel av tolkningar att redovisas för att öka förståelsen för dess innebörd.

En tidig men mycket inflytelserik professionsforskare var Parson, som menade att utföra sitt arbete i syfte att öka den allmänna nyttan snarare än för egen vinning, var ett utmärkande drag i professioner. Andra kännetecken på professioner som Parson lyfte upp var lojalitet inom yrkesgruppen och specialisering mot specifika problemställningar, men också att utförandet var det som bedömdes framför börd (Nolin, 2008:17).

Förståelsen omkring professionsbegreppet har förändrats och traditionella beskrivningar omtolkas. Två vanliga sätt att förstå profession är dels att professioner utgörs av en förhållandevis bred mångfald av prestigefulla yrken med en hög utbildningsnivå, varför profession knyts till just nivån av utbildning. Dels utgörs det av ett begränsat antal yrken som uppvisar specifika ideologiska och institutionella egenskaper, vilka de i stort har gemensamt (Freidson, 1994:16).

Att en hög utbildningsnivå är karaktäristisk för en profession, delas av flera forskare. Exempelvis menar Abrahamsson att en profession kan förstås som medlemmarna i en specifik yrkesgrupp, och som där uppvisar tydliga likheter. För det första innehar de specifik teoretisk kunskap, i vilken metoder och tekniker för att omsätta kunskaperna i yrkesutövningen ingår. För det andra utgör yrkesetiken ett ramverk som medlemmarna förväntas agera inom. För det tredje finns en stark kåranda sprungen ur en gemensam utbildning och en doktrinär och metodologisk samstämmighet (Abrahamsson, 2005:14). Även Brante tillhör denna grupp. Lite tillspetsat skriver han att en profession tillförs sin status från en central basplatta, som utgörs av att vara ägare av sanningen. Tack vare sin vetenskapliga grund, är professionen därigenom länken till sanningen och att det därigenom inte finns någon högre hierarki att ifrågasätta den. Detta är det unika med professioner, samtidigt som det är problematiskt för de professioner som ännu inte fullt ut äger sin egen profession (2011:19). Vidare menar Brante att välfungerande professioner kännetecknas av att de vetenskapliga teorierna är assimilerade med praktiken, men också att det omvända förhållandet gäller, praktiken är integrerad i vetenskapen. Att *förstå varför* är förenat med att *veta hur* (2013:4).

Andra forskare betonar mer institutionella egenskaper som professionens autonomi. Profession menar Friedson, skall förstås som ett yrke som självt kontrollerar sitt arbete och är institutionellt organiserat, vilket upprätthålls av experter och tjänster utifrån en specifik ideologi (1994:10). Enligt Brante så menar Abbott, att professionen utgörs av ett specifikt och förhållandevis autonomt socialt system. Professionen är ett system av system, där förändringar i en beståndsdel genererar förändringar i andra delar. Professionens inre dynamik består av konkurrensen mellan professioner över områdets jurisdiktion (2009:21). Stinchcombe lyfter fram att Abbott analyserar vad professionernas arbete består av, och skiljer sig därigenom från andra som mer studerar strukturerna i redan existerande professioner (1990:49).

Det finns således inga vattentäta skott i förståelsen av professionsbegreppet. Friedson menar dock att viktigare än att formulera en definition av professionsbegreppet, är att explicit redogöra för vad man menar med det. Endast härigenom kan andra förstå hur författaren använder begreppet för att därigenom förhålla sig till om det är en adekvat tillämpning av det (1994:27).

2.5 Officersprofessionen

Huntington (1957:7) inleder sin bok *The Soldier and the State* med att slå fast att "The modern officer corps is a professional body and the modern military officer is a professional man." *Expertis, ansvarsfullhet och en avgränsad yrkeskår* är hur Huntington karakteriserar officersprofessionen och menar att dess centrala expertis är att organisera och leda väpnad strid, vilket utgör den militära kompetensen (Huntington 1957:8–11). Även Berge knyter an till yrkeskårens expertis, men tar även upp att yrkeskåren hålls samman av en yrkesetik. Denna uttrycks i formella och informella normer vilka härigenom bland annat reglerar relationen mellan statsmakten och professionen (Berge, 1987:11). En annorlunda beskrivning av den militära professionen ges av Janowitz, som menar att den utgörs av en förening av *heroiskt ledarskap, militära administratörer och tekniska specialister*, och att den enskilde officeren besitter dessa egenskaper i varierande omfattning (Janowitz, 2017:xiii).

Försvarmakten gör liknande tolkning som Huntington, av vad de benämner *vår militära profession*. De tre övergripande delarna *expertis, ansvar* och *värdegrund*, tangerar vad som ovan skrivit. Vad som däremot är särskiljande, är att Försvarmaktens samlade personalstyrka täcks in i begreppet militär profession, då detta är ett allomfattande, inkluderande och organiserande begrepp (2016a:11-19). Skillnaden mellan officerare och andra militära personalkategorier framkommer i tolkningen av expertisen. Ledberg pekar på den kvalitativa

skillnaden mellan att organisera och leda gentemot att utföra stridshandlingar, och detta särskiljer officerare från andra försvarsmaktsanställda (2019:22).

I Officersförordningen framgår att officeren är en statstjänsteman bland andra, så länge denne är anställd i Försvarsmakten (SFS 2007:1268:17§). Därför är inte officersprofessionen en profession med samma möjligheter till autonom yrkesutövning som exempelvis advokater och läkare. Våldsmonopolet är därför inte ett yrkesmonopol, utan ett organisationsmonopol (Ydén, 2008:78–79).

Ett annorlunda perspektiv på militär profession är att se försvarsmakterna som byråkratiska och storskaliga hierarkiska organisationer, där rationalistiska och juridiska processer är viktigare än individen. Genom att betrakta militären som en professionaliserad yrkesgrupp, innebär således att professionen är en fullständig integrering av organisation och yrke (Harries-Jenkins, 1990:128). Här vänder sig Harries-Jenkins mot Huntington, Berges och Janowitz stereotyper, vilka alla utgår från att den militära professionen enbart utgörs av officerare (1990:122). Hon menar att deras synsätt på officerprofessionen förstärker synen på officeren som en vit man, och därför exkluderar övriga militärt anställda, exempelvis andra etniska grupper och kvinnor. Härvid ger hon ett inkluderande perspektiv på militär profession, likt Försvarsmakten ger uttryck för.

Abrahamsson menar att professionalisering är synonymt med professionell socialisering. Denna utgörs av processen där individer genom påverkan förändras från förhållandevis omedvetna till mycket väl medvetna avseende professionens grundläggande antaganden omkring teoretiska och praktiska problemområden. Utbildning, övning och delaktighet med andra professionsmedlemmar stödjer den professionella socialisationen. (Abrahamsson, 2005:15).

Caforio fullföljer Abrahamssons tankar och skriver att officerens socialisationsprocess in i professionen sker medelst organiserad utbildning. Detta har skett vid utbildningsinstitutioner inom försvarsmakterna, så kallade *militärakademier*. Dessa har stått utanför de nationella högre utbildningssystemen fram till millennieskiftet, varefter de i stor utsträckning men i varierande grad, närmat sig dessa. Militärakademierna kan sägas haft två huvuduppgifter: För det första att ge individerna en tillräcklig expert/fackmannakunskap för att de skulle fungera som officerare. För det andra att utveckla den förväntade socialisationen, till att fullständigt internalisera officersprofession hos individen. En professionell socialisering definierar och stärker efterlevnaden av normer och värderingar, skapar förståelse för den hierarkiska strukturen och

vad som är ett accepterat beteende av individen, men också vad det innebär att bryta mot detta (2006:256). Brante uttrycker sig på ett liknande sätt, och menar att socialiseringen har funktionen av en inre kontrollmekanism för att tillse att professionens gemensamma normer följs (2009:19).

2.6 Sammanfattning

Världsordningen förändras, säkerhetsstrategier uppdateras och den teknologiska utvecklingen går framåt. Kultur, politik och ny teknologi påverkar därför försvarsmakter världen över till att förändras. Militära förändringar kan i sig vara små, men också stora och genomgripande. Inte sällan efterliknar militära organisationer varandra, och härigenom skapas normer för hur de skall vara organiserade, utrustade och utbildade.

Europeisk officersutbildning har gått från inomverksutbildning vid militärakademier till att bedrivs vid försvarsuniversitet väl integrerade med de nationella högskolesystemen. Härigenom har de yrkesinriktade inslagen minskat till förmån för vetenskapligt baserad utbildning. Militären har därför varit nödgad att frånsäga sig den absoluta kontrollen av officersutbildningen.

Akademiseringen av svensk officersutbildning syftade bl.a. till att officerarna skulle komma att bidra i sin professions kunskapsutveckling, men också till att officersutbildning förbättrades och att officerarna skulle bli dugligare.

Förståelsen av professionsbegreppet har förändrats över tid. Några gemensamma drag är dock att professionens medlemmar har en hög utbildningsnivå och en stor autonomi i yrkesutövandet samt att medlemmarna har en gemensam yrkesetik.

I officersprofessionen betonas expertisen att planera och leda väpnad strid. Ansvarsrollen och yrkesetiken betonas, däremot är autonomi i yrkesutövningen begränsad av statsmakterna. Officeren socialiseras in i professionen genom utbildningen och förbandstjänstgöring, där rådande normsystem internaliseras hos officeren.

3 Forskningsdesign

I detta kapitel kommer inledningsvis de för studien viktigaste organisationsteorierna att presenteras, då det är utifrån organisationsteori som studiens empiri analyserades. Därefter följer metodavsnittet som förklarar hur studien genomfördes.

3.1 Organisationsteori

Organisationer skapas sällan oavsiktligt eller spontant. De är ett resultat av att någon eller några individer anser att samordning av mänskliga aktiviteter skapar bättre förutsättningar att nå ett mål. Detta bör ske genom arbetsfördelning och funktionalitet utifrån en hierarkisk ordning av ansvar och auktoritet (Schein, 2010:219). Ett liknande sätt att uttrycka det på återfinns hos Abrahamsson & Aarum Andersen, vilka anser att en organisation är "[...] *en planmässigt inrättad sammanslutning av personer, vilka har syftet att nå vissa mål.*" (2000:13) Allmängiltiga drag i organisationsforskningen som de lyfter fram är att organisationer skapas för att nå målsättningar och att de är socialt sammansatta enheter av positioner som interagerar med varandra. Vidare menar de att organisationer är strukturerade och koordinerade på ett medvetet sätt och ingår i en större social kontext (2000:12).

Liknande framställningar av organisationer återfinns exempelvis hos Jones (1998) och hos Bruzelius & Skärvad (2000). Den förstnämnde menar att organisationen är verktyget människor använder för att koordinera sina handlingar för att nå sådant som de värderar eller önskar sig, m.a.o. sina målsättningar (1998:12). De sistnämnda argumenterar för att organisationsidén utgörs av att summan av de gemensamma ansträngningarna i en organisation, skapar högre effektivitet och slagkraft än hos de som inte organiserar sig (2000:15). Karaktäristika på organisationen är enligt dem arbetsfördelning och specialisering, samordning och styrning samt ledarskap och mål (2000:16). Av ovanstående förstås att den genomgångna floran av lärobokslitteratur på ett svenskt högskolebibliotek, uppvisar stor samstämmighet omkring vad kärnan i organisation och organisering innebär.

Nedan presenteras tre modeller vilka på olika sätt haft påverkan på analysen av denna studie. Den första utgörs av Bolman & Deals (2019) integrerade modell där de samlat organisationsområdets bärande idétraditioner till ett ramverk som utgår från fyra övergripande perspektiv på organisation: *det strukturella-*, *human resource-*, *det politiska-* och *det symboliska perspektivet*. Den andra har sitt ursprung i organisationsstudier inom den offentliga sektorn, där Christensen, Lægreid, Roness & Røvik (2005) dels anlägger ett strukturellt-instrumentellt

förhållningssätt, dels ett institutionellt förhållningssätt. Dessa förhållningssätt utvecklar de sedan för att studera den offentliga organisationen utifrån tre perspektiv: *det instrumentella*-, *kultur*- och *mytperspektivet*. Den tredje tar avstamp i en tematisering av organisationsteorin där Bakka, Fivelsdal & Lindkvist (1993) lyfter fram tre perspektiv som de menar kan förklara exempelvis problem och beteenden i en organisation. Perspektiven är *kultur*, *struktur* och *processer*.

3.1.1 Perspektiv på organisationer

Det strukturella organisationsperspektivets innehåll utgår från principer omkring arbetsdelning och samordning (Bolman & Deal, 2019:67), men också utifrån att organisationen uppfattas som instrument eller redskap för att nå målsättningar (Christensen et al., 2005:32) samt att strukturen utgör den stabila ordningen av delar inom en helhet (Bakka et al., 1993:38).

Den formella organisationsstrukturen består vanligtvis av positioner och regler över vad eller över vem som skall göra vad, men också över hur och till vilken kvalitet uppgifter skall utföras (Christensen et al., 2005:33), m.a.o. vilken grad av differentiering som finns när uppgifter fördelas och hur dessa sedan integreras genom samordning över vem som gör vad i vilken tid och i vilken utsträckning det skall ske. Vidare har omvärldsförändringar påverkat organisationsstrukturer, då dessa måste vara lämpliga för att möta exempelvis nya tekniker eller nya krav på kvalitet. Även globalisering, kunders förändrade kravbilder, informationsteknologi, konkurrens och tillgång till arbetskraft påverkar organisationernas uppbyggnad (Bolman & Deal, 2019:78). En organisations målsättningar är styrande för vilken struktur organisationen skall ha, vilket innebär att förändrade målsättningar, kommer att kräva en översyn av organisationsstrukturen (Bakka et al., 1993:39).

Symboler, myter och kultur uttrycks i de tre modellerna, men hanteras olika av författarna. Då symboler och myter utgör viktiga inslag i kultur, integreras de i det övergripande *kulturperspektivet*. Bolman & Deal menar exempelvis att organisationens medlemmar formas av och anpassar sig efter symboler, då dessa utgör fundamentala kulturelement som ger mening i tillvaron (2019:280). På ett liknande sätt menar Christensen et al. att myter fungerar, då de ses som legitima recept på hur organisationen skall vara utformad. Myten utgör enligt dem därför en standard som organisationer anammar. Imitation av andra är ett vanligt sätt ta till sig myter, vilket ofta görs utan att några strukturella effekter uppnås. Däremot visar organisationen normmedvetenhet gentemot sin omgivning (2005:76-77). Organisationskultur kan användas som ett samlingsbegrepp för ledande värderingar, normer, inställningar och beteenden i

organisationen. Kulturen stöds genom att det runt organisationens historia, signifikanta händelser och betydelsefulla personer, skapas mytliknande berättelser vilka impregnerats med för organisationen symboliskt viktiga värden (Bakka et al., 1993:116).

Informella normer och värderingar är inte något som tas fram och implementeras likt procedurer inom exempelvis tillverkningsindustrin. Istället växer de fram efterhand, genom mötet med såväl omgivningen som den inre kontexten och utifrån de krav som där ställs. Härigenom institutionaliseras organisationer, samtidigt som de på detta sätt skapar en unik kultur, själ och kåranda i förhållande till andra organisationer (Christensen et al., 2005:73). Mycket av denna process sker undermedvetet hos organisationens medlemmar, och är en del i socialiseringsprocessen då erfarenheten visar att dessa tankemönster, övertygelser och beteenden gynnar organisationen tidigare (Bakka et al., 1993:117).

Det mänskliga organisationsperspektivet utgår ifrån att organisationer består av människor och att organisationen finns för människorna (Bakka et al., 1993:177). Människors och organisationers behov, bör därför mötas och möjliggöra att individernas vilja och förmåga tillvaratas av organisationen, vilket kommer denna till gagn (Bolman & Deal, 2019:145). I det mänskliga organisationsperspektivet har fokus förflyttats mot den enskilda människan i organisationen, och hur deras samlade färdigheter och önskningsar om att göra ett gott arbete, antingen bidrar till organisationens bästa, eller till att organisationen undergång om individerna inte stimuleras (Bolman & Deal, 2019:146).

Kortare livscykler för produkter, snabbare förändringstakt, ökad global konkurrens och en allt större omställning av produktion till flyktiga tjänster, har medfört att organisationer skurit ner på kostnader för humankapital. Samtidigt har samma påverkanskrafter medfört att organisationer fått ett ökat behov av personal med en högre kompetensnivå, större engagemang och lojalitet. Detta försätter organisationer i ett dilemma, antingen satsa på organisatorisk flexibilitet, anpassningsförmåga och låga lönekostnader, eller på hög personalkompetens, lojalitet och engagemang (Bolman & Deal, 2019:157-159). Bolman & Deal menar att utifrån det mänskliga organisationsperspektivets antaganden, att en kompetent och motiverad personal innebär konkurrensfördelar, vilket gynnar både organisationen och individen (2019:163). Motivation är därmed en stor del av det mänskliga perspektivet. Motivation skall förstås som den inre energi, drivkrafter och motiv som finns inneboende hos människor. Men motivation skall också förstås som yttre påverkansmedel från organisationen på individen, exempelvis i form positiva eller negativa incitament (Bakka et al., 1993:165).

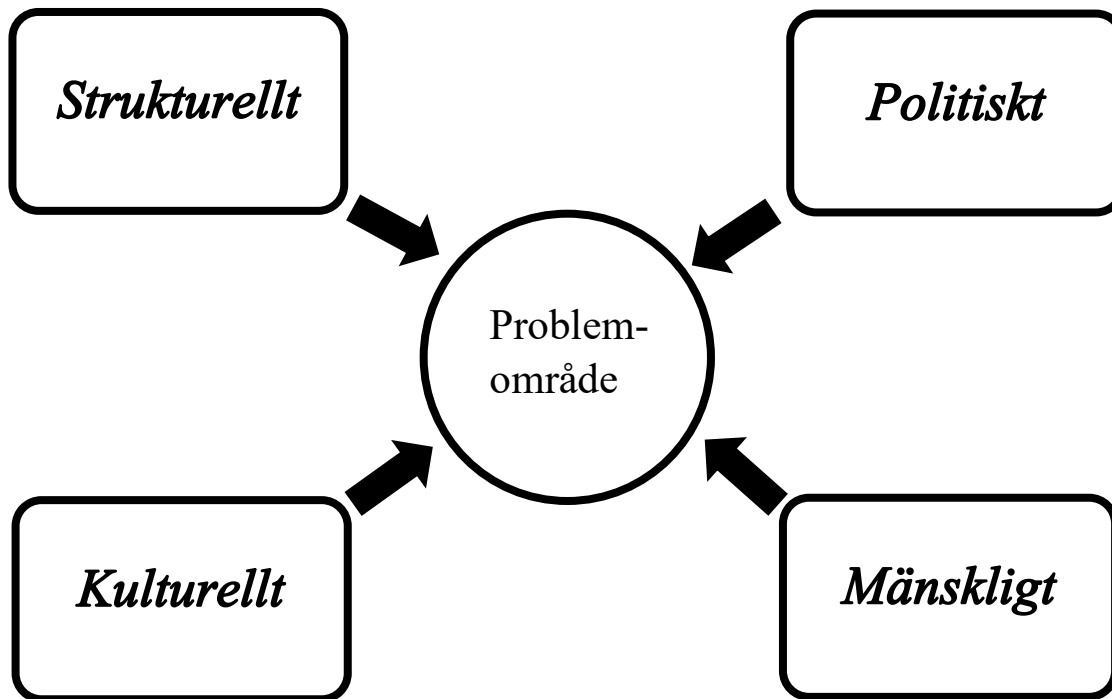
I *det politiska organisationsperspektivet* ses kompromissande och förhandlingar som två processer vilka påverkar hur målsättningar, organisationsstruktur och policys tas fram. De styrande har makt, positionsmakt, men måste likt andra i organisationen konkurrera med övriga intressenter omkring makt inom andra områden. Därför uppfattas organisationer som "[...] levande, skrikiga och skråniga politiska arenor som rymmer ett intrikat nätverk av individ- och gruppintressen." (Bolman & Deal, 2019:218)

Utifrån det politiska organisationsperspektivet betraktas organisationer snarare som koalitioner än som hierarkier. Detta ifrågasätter den gängse bilden av en offentlig organisation, reglerad genom lagstiftning och ledning via valda representanter. Istället är individers och gruppers kompromissande och förhandlande med varandra vanliga inslag. Detta för att få igenom sin vilja, exempelvis avseende fördelning av resurser (Bolman & Deal, 2019:223). Koalitionerna utgör enligt Bolman & Deal ett verktyg för dess medlemmar att skapa en större maktbas än vad de skulle haft som individer (2019:225).

Christensen et al. lyfter fram att individer och grupper i en och samma organisation kan agera för att behålla eller tillförskansa sig mål och intressen. Härvid agerar koalitionerna målrationellt utifrån egenintresset (2005:43). Konflikter är därför ett normaltillstånd utifrån det politiska perspektivet och uppfattas som något som är synnerligen svårt att undvika. Däremot betraktas inte konflikter som att de per automatik är symptom på att något inte står rätt till, utan att de är en logisk konsekvens av resursotillräcklighet och kamp över makt och inflytande. Konflikter sker både horisontellt och vertikalt i organisationen, mellan olika yrkesgrupper och avdelningar. I det politiska organisationsperspektivet ligger utmaningen i att upptäcka och de-eskalera konflikter (Bolman & Deal, 2019:232-233).

3.1.2 Operationalisering av organisationsteori

Utifrån forskningsfrågan: *Hur förstår lärarkåren vid Försvarshögskolan betydelsen av profession relaterat till utbildningen av officerare?* kommer denna att analyseras utifrån de fyra perspektiven på organisation som ovan redovisats.



Figur 1. Operationalisering av organisationsförståelse på problemområde (Fritt efter Bakka et al., 1993:25)

För att besvara forskningsfrågan och dess delfrågor, användes fyra övergripande frågeområden: *Vad är kännetecknande för Försvarshögskolan som lärosäte; Det utvidgade säkerhetsbegreppet; Profession och officersprofession samt Betydelsen av att ha examensrättigheter på alla nivåer.* Härvid användes vart och ett av organisationsperspektiven för att tillsammans belysa hur profession och officersprofession kan förstås, vad som utgör de centrala elementen i lärarnas samtal omkring officersutbildningen samt hur officersprofessionen påverkas av de centrala elementen i samtalet bland lärarna.

Organisationsperspektiven användes även för nå förståelse omkring det utvidgade säkerhetsbegreppets betydelse i officersutbildningen. Genom att använda fyra organisationsperspektiv skapades möjlighet att med en större bredd och djup, nå insikt i studiens problemområde.

3.2 Metod

Kategorisering och organisering av kunskap är en viktig del av forskningen, och verktyg i form av vetenskapliga metoder används som stöd i detta. Utifrån begreppsparat kvantitativ och kvalitativ metod, gör David & Sutton bl.a. åtskillnad på möjligheterna till generalisering och validitet, på numerär och innebörd, men också på metodernas möjligheter avseende deduktion och induktion samt resultatens allmängiltighet respektive subjektivitet (2016:83).

Kvales distinktion mellan kvantitativ och kvalitativ metod illustrerar även den skillnaden dem emellan, då han med kvalitet menar arten eller beskaffenheten av det studerade, medan kvantitet står för mängden, storleken och omfattningen (1997:67). Värt att poängtera är att Bryman (2011:41) menar att de båda perspektiven är varandra komplementära för att på bästa sett skapa förståelse för verkligheten. David & Sutton (2016:89–93) uttrycker sig liknande och påpekar att all forskning innehåller bidrag från bägge perspektiven.

Särskiljande mellan kvantitativ och kvalitativ metod utgörs därför av att den förstnämnda huvudsakligen skildrar orsaker och omfattning av vad som undersökts, men också att potentiella samband kan identifieras. Därutöver är den vanligtvis deduktiv i sin ansats och ofta hypotesprövande i sin utformning. Den sistnämnda utgår ofta från en induktiv ansats, där resultaten möjliggör utveckling av teorin. Vanligt är att kvalitativ metod är tolkningsinriktad, och härigenom försöker skapa insikt i den sociala verkligheten utifrån respondentens upplevelse av den. Utifrån syftet med föreliggande studie valdes en kvalitativ forskningsansats. Detta främst med hänsyn till att studien hade för avsikt att undersöka hur lärare vid Försvarshögskolans operationaliserar professionsbegreppet i officersutbildningen, och hur de centrala elementen i samtalet bland dem påverkar officersprofessionen och dess utveckling. Avsikten är med andra ord inte att finna kausalsamband eller att kvantifiera likheter och skillnader.

3.2.1 Förförståelse

Hartman (1998) menar att det vid kvalitativa studier är väsentligt att forskaren ger uttryck för sin förförståelse. Detta då de efterföljande tolkningarna av det empiriska materialet regelmässigt färgas av förförståelsen. Ett sätt att redovisa förförståelsen är genom att forskaren redogör för de personliga erfarenheterna som har varit betydelsefulla och relevanta för utvecklandet av förförståelsen inom det aktuella området. Nedan beskrivs därför kort den relation jag har till det område som här studerats.

Jag har sedan 1989 varit anställd i Försvarsmakten, varvid jag i huvudsak har tjänstgjort vid olika arméregementen och vid Militärhögskolan Karlberg. Som officer sprungen ur *Den Nya Befälsordningen* (NBO) har min karriär växlat mellan utbildning och tjänst vid förband och skola. Förändringen efter Sovjetunionens fall med ekonomiska besparingar, förbandsnedläggningar och förkortade- och ibland inställda utbildningar, präglade de första 20 åren. Det utbildningssystem jag själv genomgått, bedrevs vid *militärakademier* där utbildningen i stor utsträckning var mekanisk, för att senare inriktas mot stabstjänst. Under denna period studerade

jag även fyra år vid en civil högskola, vilket resulterade i en magisterexamen. När jag senare tjänstgjorde som lärare vid Militärhögskolan Karlberg, och även en kort tid vid Försvarshögskolan, var jag involverad i Försvarshögskolans ambitioner att uppnå högskoleackreditering. Detta är något jag nu ser frukten av som studerande på Högre Officersprogrammet.

Med detta vill jag understryka att jag *inte* upplever mig som *stående utanför och tittandes in*. Snarare ser jag mig som en del av det område som studerats. Jag har därför en förhoppning att min förförståelse gjort det lättare för respondenterna att *nå fram* till mig med sina föreställningar om det som studerats. Dock har jag en medvetenhet över att min förförståelse inte enbart varit mig till gagn. Utsagor från respondenter som jag upplevt som självklarheter, har enbart med stor möda uppmärksammats under studien.

3.2.2 Etiska ställningstaganden

Ett kriterium på om forskning är god är att den är etisk (David & Sutton 2016:26). Därför lyfts här upp ett område som var av särskilt intresse inför studien. Det fokusområde som studien har kunde uppfattas som känsligt av respondenterna. Detta främst p.g.a. att de tjänstgör på samma arbetsplats, och skulle kunna vara nära arbetskollaboratorer. Härvid var det viktigt att respondenterna kände att konfidentialiteten inte skulle röjas. Detta medförde att det i resultatredovisningen inte redogjordes för vem av respondenterna som sagt vad. I respondentpresentationen anges inte heller om de var män eller kvinnor, deras ålder eller befattning på skolan. Av denna anledning skrevs även resultatdelen genomgående i ett neutrum, där begreppen officer och akademiker användes för respektive lärarkategori. *God Forskningssed* som är Vetenskapsrådets (2017) riktlinjer för etisk forskning, var ledstjärna i studiens etiska överväganden.

3.2.3 Fallet Försvarshögskolan

Försvarshögskolan utgör det specifika fallet för studien och är därför studiens analysenhet (Danielson, 2017:286). Därmed sagt så ingår Försvarshögskolan i ett större fall, vilket innefattar förändringen av de europeiska försvarsmakterna och transformeringen av deras militärakademier till försvarsuniversitet. Valet att genomföra en fallstudie grundades i att ”En fallstudie förväntas fånga komplexiteten i ett enda fall.” (Stake 1995, i David & Sutton 2016:151), vilket konstituerar innebörden av en fallstudie.

Fallstudien beskrivs på ett likartat sätt av Gerring, som därutöver pekar på att en målsättning med fallstudier är att resultaten skall vara möjliga att generalisera från det enskilda fallet till

andra fall inom det studerade området, men även till fall på en överordnad nivå (2004:352). Djupgående studier av definierade enheter är utmärkande för fallstudien. Fallen återfinns på mikro-, meso- och makronivå, men kan även utgöras av specifika händelser och skeenden (David & Sutton, 2016:149). George & Bennett lyfter fram att fallstudien även används för att dels pröva styrkan i tidigare förklaringsmodeller i förhållande till andra situationer, dels för att utveckla nya teorier (2005:5). En fallstudie var det som bäst passade syftet med studien.

3.2.4 Urval

Inför intervjuerna skapades en strategi över vem som skulle tillfrågas. Ett målinriktat urval användes då detta utgår från antagandet att forskaren vill upptäcka, förstå och nå insikt i problemområdet. Urvalet av respondenter gjordes utifrån strävan att nå mesta möjliga kunskap (Merriam, 1994:61). Inledningsvis användes respondenter vilka bedömdes ha erfarenhet och god kunskap om hur den militära professionen gestaltas i officersutbildningen. Viktigt att poängtera är att detta urval utgick ifrån min kunskap om vem som kunde lämpa sig som respondent, och kan svårligen täckt in alla potentiella respondenter då många varit okända för mig. Respondenterna utgjordes av kategorierna *lärare*, *kursansvariga* och *examinatorer* vilka under det senaste utbildningsåret innehåft den rollen. Dessa uppfattades besitta den mest aktuella erfarenheten av hur utbildningen de facto bedrivs vid Försvårshögskolan. Inalles intervjuades elva respondenter, sex civila lärare och fem militära lärare. Respondenterna var jämt fördelade mellan skolans båda institutioner.

Urvalsförfarandet förändrades något efterhand datainsamlingen fortgick, och övergick snarast i ett *ändamålsinriktat urval*, då detta innebar att en kontinuerlig urvalsprocess tilläts och att den framkomna informationen ledde mot nästa respondent som kunde bidra. Denna process fortsatte intill teoretisk mättnad inträffade.

3.2.5 Datainsamling

Intervjuerna genomfördes utifrån en övergripande intervjuguide snarare än ett standardiserat frågeschema. Intervjuerna genomfördes som öppet riktade intervjuer, där fokus utgjordes av den upplevande människan, respondenten (Lantz, 2013:47). Symptomatiskt vid denna typ av intervjuer är att öppna svar eftersträvas, och att det är en balansgång mellan förutbestämda frågor, flexibilitet och ordningsföljd. Denna öppenhet uppfattas som viktig ur respondenternas perspektiv, då dessa naturligt gör egna tolkningar av vad intervjuaren vill ha besvarat (Larsson, 1986:27). Intervjuerna dokumenterades genom digital inspelning.

3.2.6 Kvalitativ innehållsanalys

De kvalitativa data som utgjorde empirin var det muntliga ordet. Kvalitativ innehållsanalys är deskriptiv till sin form och genererar resultat som är användbara i olika kontexter (Danielson, 2017:297). Det handlar om att identifiera koder och nyttja dem på den analyserade empirin. Härigenom kan mönster i underlaget identifieras vilket sedan ligger till grund för beskrivningen av samband mellan olika företeelser (David & Sutton, 2016:288).

Vid analysen av empirin, har de övergripande principerna som Denscombe lyfter fram varit ett rättesnöre. För det första skall analys och efterföljande slutsatser vara grundade i data. För det andra menar han att förklaringar av det som studeras skall ske genom noggrann granskning av empirin. För det tredje pekar Denscombe på faran att som forskare prägla dataanalysen genom att ta in tidigare forskning och egna fördomar i den. I den fjärde och sista principen lyfter han fram att analysen av data skall utgöras av en process som är repetitiv, men vad som avses att forskaren rör sig fram och tillbaka mellan analysarbetet och utveckling av teorier, hypoteser och generaliseringar (2009:367-368). Studien präglades av en rörelse fram och tillbaka mellan datainsamling och analys, mellan del och helhet, mellan egen förförståelse och förståelsen av den insamlade datan och tolkandet av empirin. Processen var närmast att betrakta som abduktion (Schwartz-Shea & Yanow, 2012:56; David & Sutton, 2016:261). Ända in studiens slutskede kom denna pendelrörelse att fortgå. Då nya tankar och idéer omkring hur resultatet skulle kunna förstås fortlöpande framkom, valdes att föra in dessa i resultatdiskussionen.

Överföringen av ljudinspelningar till text på papper innebar en förändring av ursprungs-innehållet. Det är att likna vid översättningen från ett språk till ett annat, varvid den slutliga texten utgjorde det avkontextualiserade samtalet då tonfall, ansiktsuttryck och kroppsspråk inte längre fanns till hands. Intervjuutskriften kan liknas vid en geografisk karta över ett område, vilken fokuserar uppmärksamheten mot vissa aspekter av området, medan andra bortses ifrån. Därför utgjorde inte intervjuutskriften en objektiv sanning. Istället var de tolkande konstruktioner av respondenternas utsagor, vilka utnyttjades för det fortsatta analysarbetet (Kvale, 1997:152-153).

Inför den första intervjuutskriften var en central frågeställning hur denna skulle utformas för att bäst passa studiens syfte (Kvale, 1997:155–156). Intervjuerna skrevs därför ut i sin helhet. Under denna första råutskrift redigerades underlaget genom att hummanden, längre pauser och upprepning av småord (liksom, typ, va, alltså etc.) utelämnades. Talspråk omformulerades till

motsvarande skriftspråk. Utskriftsarbetet med intervjuerna var ett led i analysen, då det kan jämföras med datareduktion (Lantz, 2013:145).

Respondenternas utsagor organiserades efter den domän, det frågeområde som de tillhörde. Därefter tolkades utsagan för att därigenom få fram ett meningsinnehåll, vilket sedan fick en viss kod, vilket är att betrakta som ett kondenserat meningsinnehåll. Koderna samlades sedan under olika kategorier. Med kategorier menas att ett antal koder av liknande karaktär, grupperades tillsammans i en dimension som för dem var relevant. En kategori består därför av flera underkategorier (begrepp) som på något sätt har en samverkande variabel (Danielson, 2017:286-287).

Kodningen upprepades ett flertal tillfällen. Detta då varje ny intervju tillförde ytterligare koder och kategorier. Härigenom kunde koder och kategorier från tidigare analyser utsättas för en omvärdering, eller om man så vill, en kritisk prövning. Processen med ständiga omprövanden av koder och kategorier mynnade slutligen ut i att ett antal kärnkategorier bildades. Kärnkategoriernas funktion var att knyta samman övriga kategorier med studiens frågeställningar.

3.3 Sammanfattning

Utifrån organisationsteori skapades en modell som visar på operationaliseringen av organisationsteorin inför den kommande analysen. Operationaliseringen innebar att studiens problemområde kunde belysas ur fyra organisationsperspektiv, det strukturella-, kulturella-, politiska- och det mänskliga perspektivet. En fallstudie med intervjuer som datainsamlingsmetod utgjorde metoden för studien. Den insamlade empirin tolkades med hjälp av kvalitativ innehållsanalys. I nästa kapitel redovisas huvuddragen i det insamlade underlaget, och därefter redovisas analysen utifrån de olika kärnkategorierna som framträdde i resultatet.

4 Resultat och analys

I detta kapitel presenteras studiens empiri, dvs. respondenternas utsagor. Direkt i anslutning till detta återfinns en tolkning och analys av dem. Genomgående används begreppen respondent när båda grupperna av lärare åsyftas. När lärarkategorierna särskiljs används termerna officer och akademiker.

4.1 Professionsbegreppet

Beträffande profession och officersprofession uttrycker officerarna inte att det är några egentliga skillnader. De resonerar enbart i termer av officersprofession, även om de vid flera tillfällen spontant tar upp andra professioner, och berör dem utifrån dess specifika förutsättningar. Däremot pekar de alla explicit på betydelsen av professionens ansvar för sin utveckling. En av dem uttrycker det som:

En profession tar också ansvar för sin egen kunskapsutveckling.

I detta sammanhang visar de förståelse över att Försvarshögskolan i dag påverkar officersprofessionen då det dels är där officersutbildningen genomförs och dels att skolan bedriver forskning i de militära ämnena. De har en önskan att officerskåren i en snar framtid får större påverkan på officerprofessionen, exempelvis genom att fler officerare disputerar och därefter kan påverka utbildning och forskning som utvecklar officersprofessionen. De betonar också att professionsutvecklingen inte enbart kan ske utifrån ett vetenskapligt perspektiv, men inte heller enbart utifrån den beprövade erfarenheten. Det är dessa båda tillsammans som bäst skapar förutsättningar för en adekvat utveckling.

Officersprofessionen ses av officerarna som hantverk. Ett hantverk som självfallet ter sig olika beroende på var i karriären officeren befinner sig, men som ytterst syftar till att planera och utöva det erforderliga våldet som statsmakten bestämmer. Hantverket, eller yrkeskunskapen om man så vill, utgörs exempelvis av taktisk-, operativ- och strategisk stabstjänst med ingående delar som analys, planering, genomförande, utvärdering och utveckling, men även av att praktiskt leda förband på olika förbandsnivåer. En av officerarna sammanfattar vad han menar officerprofessionen har som syfte:

Officersprofessionen handlar om att vinna.

Andra inslag i officersprofessionen officerarna fört fram är att ledarskap utgör en förutsättning, och att officersprofessionen alltid har en etisk aspekt vilken blir tydligare ju mer påfrestande situationen är. En av officerarna resonerade omkring hur stor del av officersprofessionen som

egentligen utgörs av krigföring. Detta ställdes sedan i relation till andra arbetsuppgifter officerare utför såsom personaltjänst, ekonomihantering och reseadministration, men också till vad som de facto studeras, och inte studeras, i officersutbildningarna.

En annan parameter de lyfter fram utifrån lite varierande perspektiv, är att yrkesutövningen alltid sker utifrån en kollektiv kontext. Det kollektiva lärandet och den kollektiva förståelsen av yrkets förutsättningar betonas. Det gör också de kollektiva handlingarna inom ramen för den praktiska handlingen att planera och genomföra militär maktutövning, men också det normativa och pragmatiska synsättet som utvecklats i officerskåren genom erfarenhet.

Akademikerna särskiljer inte heller officersprofession från profession. Däremot resonerar de omkring vad som är utmärkande för en profession i allmänhet och vad som kan vara signifikant för officersprofessionen jämfört med andra professioner. Flera av dem lyfter fram autonomi som ett signum för en profession, vilken de uppfattar är begränsad av statsmakten för officersprofessionen. De resonerar även i termer av att alla professioner är vetenskapligt grundade. En av dem uttrycker det på följande sätt:

En profession är en yrkesgrupp som baserar sin yrkesutövning på vetenskap....det summerar ganska mycket om vad jag tänker om professionsbegreppet.

Andra inslag i en profession menar flera av dem, utgörs av expertis inom ramen för yrkesutövningen, och att denna utvecklas ur ett abstrakt tänkande genom praktik, dels i utbildning, men framförallt i yrkesutövningen.

Ett område som flera akademiker tar upp är behovet av generiska kunskaper framför mer specifika. De menar exempelvis att det är viktigare att vara förtrogen med vetenskaplig metodologi än med specifika militära analys- och planeringsmetoder, då de förstnämnda inte har ett bäst före datum, vilket de senare har. Här finns det dock skillnader i uppfattning bland akademikerna, där en av dem är förvånad och uttrycker tveksamhet inför volymen av vetenskaplig metod i officersutbildningarna. Däremot visar de samstämmighet över att professioner har praktiska inslag, men att praktikerna skiljer sig åt mellan exempelvis läkare, jurister och officerare.

Akademikerna uttrycker även samsyn beträffande professionsutvecklingen, och pekar på vikten av att professioner beforskar sin profession och därigenom utvecklar expertisen inom denna. Beträffande officersprofessionen innebär detta att:

Professionen skall ta hand om den egna kunskapsutvecklingen på området och det är det här som rent konkret handlar om att få in flera officerare på forskarutbildningen så att de sen kan disputerat och sedermera bli lektorer och docenter.

Ett annat område som ett par akademikerna lyfter upp är att en profession har en etik som definierar handlingsfriheten. En exemplifierar med sig själv och säger:

Jag tänker också att det handlar om en form av professionsetik. Jag vill göra en så bra utbildning som möjligt, som uppfattas som givande och så användbar som möjligt för den som jag utbildar, och på officersprogrammen är det viktigt för mig att det blir...att det uppfattas som relevant för den som går utbildningen. Det är helt avgörande.

medan den andra pekar på att officersprofessionens etik inte bestäms av officerarna utan av externa faktorer, där statsmakten har störst påverkan.

4.1.1 Analys av Professionsbegreppet

I resultaten ovan framträder en bild av att officerarna och akademikerna uppvisar stora skillnader i sin förståelse av profession- och officersprofession. De resonerar om begreppsparet utifrån två olika förhållningssätt, där officerarna mer ser det som utvecklingen av yrkeskompetensen medan akademikerna lyfter fram professionens ingående delar och den vetenskapliga nödvändigheten.

Officersprofession så som officerarna resonerat omkring den, förefaller vara grund förankrat hos dem. Deras tankar ligger nära Huntingtons (1957), Berges (1987) och Janowitz (2017) uppfattningar vad officersprofession innebär. Bidragande till denna uppfattning kan vara Försvarmaktens definition av *Vår Militära Profession*, även om denna enbart funnits i knappa fem år. Officerarna ser sig själva som krigare, som för stunden är satta att utbilda nästa generation krigare. Huntingtons tankar omkring att officeren är experten att planera och leda våldsanvändning, är något som de ger uttryck för då de ser hantverket i den militära yrkesutövningen som mest karakteriserande för officeren. Även Janowitz idéer om att officersprofessionen bygger på ett heroiskt ledarskap återfinns hos officerarna. Uttryck som att officerprofessionen handlar om att vinna och att ledarskapet är en förutsättning, tyder på att de är anhängare av en yrkeskår där ledaren har en särställning.

Akademikerna å sin sida, resonerar mer omkring handlingsfrihet och självständighet och att det är utmärkande för en profession likt Friedson anser (1994:10). Att en hög utbildningsnivå, grundat i vetenskap, är ett av fundamenten i en profession är något som de är samstämmiga omkring, vilket är i linje med vad exempelvis Abrahamsson (2005) och Brante (2011) menar.

Som en konsekvens av detta menar de att generisk kunskap är att föredra framför specifik i officersutbildningarna, vilket står i skarp kontrast till officerarnas önskemål som snarare förespråkar handfasta metoder grundade i militär erfarenhet.

Dock finns dock gemensamma uppfattningar. Båda lärarkategorierna lyfter upp professionsetik, och att en profession ansvarar för- och utforskar sin profession. Avseende etik är det intressant att se hur officerarna väljer att föra in begreppet i relation till den risk som de anser finns i situationen, och hur de skall agera då inga givna riktlinjer finns. Akademikerna väljer istället att använda etik som ett styrmedel för att uppnå hög kvalitet i det de genomför inom ramen för forskning eller utbildning. Beträffande att *äga sin profession* är respondenterna överens om att detta är av största vikt, och ett inslag är att beforska sin egen profession.

Ur ett strukturellt organisationsperspektiv, menar Bolman & Deal att kraven på arbetskraften i organisationerna ökar, och att organisationsmedlemmarna därför måste öka sin kompetens, samtidigt som medarbetarna önskar ökat ansvar och större handlingsfrihet (2019:94). Situationen är liknande i Försvarsmakten, där omvärldsförändringar påverkat dess uppdrag och organisation men också dess utbildning. Ett sätt att möta dessa förändringar var genom akademisering av officersutbildningen, vilken syftade till att skapa officerare bättre rustade att möta framtidens uppgifter, men också i sinom tid kunna leda utvecklingen av officerprofessionen (Brehmer, 2011:13-15). Officerarna har accepterat att denna förändring är i gång, och uttrycker förståelse för att de är delaktiga i processen. De visar på en medvetenhet om att officerskåren måste fortsätta på den inslagna vägen.

Kulturen, eller kulturerna, som är eller varit rådande vid de arbetsplatser där respondenterna varit verksamma i sina karriärer, påverkar sannolikt även deras uppfattning omkring professionsbegreppet. Officerarna kommer från en kultur som är präglad av militära normer och värderingar i vilken de har socialiserats in i. De har där nått en hög grad av yrkeskunnande, genom den utbildning de fått men också genom att praktisera sitt yrke på flera befattningar under flera års tid, liksom Abrahamsson (2005) och Caforio (2006) menar. Detta präglar dem i deras sätt att tänka omkring sin profession, vilket de själva uppfattar som det rätta sättet. Här skiljer sig inte officerare och akademiker åt, även om de har olika erfarenheter. De är insocialiserade i Försvarsmakten respektive högskolevärlden, och starkt präglade av de ideal som i respektive sfär är ledande.

Även om antalet svenska krigshjältar under de senaste decennierna är begränsat, har sannolikt historier och berättelser från ubåtsjakttiden under 1980-talet och från de internationella

uppdragen som Försvarsmakten deltagit i, påverkat officerarna i deras uppfattning om vad en duglig officer innebär. På motsvarande sätt ser rimligtvis akademiker på framstående forskare och skapar sig en bild av hur man skall agera för att nå framgång i forskarvärlden. Detta är att likna med vad Bolman & Deal menar med att en organisations värderingar är det som särskiljer organisationer från varandra. Vidare pekar de på att individer i en organisation som fått positioner som *kulturella hjältar* genom ord och handlingar visar på vad som är viktigt för organisationen (2019:283–286).

Christensen et al. menar att rationaliserade myter utgörs av att de inte är grundande i vetenskap, men att de vanligtvis uppfattas så. När dessa rationaliserade myter under en tidsperiod varit rådande i en organisation, blir de institutionaliserade (2005:77). Genom att anlägga detta synsätt på officerarnas uppfattning omkring officersprofession, så förstås att de genom sin socialisation i Försvarsmakten har internaliserat en gängse uppfattning att förmåga mäts i yrkeskunskap. Hos akademikerna är den rationaliserade myten svårare att använda omkring deras uppfattning avseende profession, då högskolesystemet bygger på vetenskap. Akademikerna uttrycker också tydligt att professioner grundar sig i vetenskap.

Respondenterna är som sagt överens om behovet för en profession att beforska sig själv och sin yrkesverksamhet, och att detta leder till professionsutveckling. Idag är den möjligheten för officerarna starkt begränsad, då få av dem är forskningskvalificerade. Istället är det akademikerna på Försvarshögskolan som beforskar krig, krigföring och militär maktutövning. Detta finns också uttryckt i Försvarshögskolans vision (Försvarshögskolan, 2013:1) där det framgår att de skall leda den akademiska utvecklingen av officersprofessionen. Ur det politiska perspektivet kan detta förstås som att akademikerna hävdar sina intressen, då de är den enda som har denna möjligheten. Christensen et al. menar att detta är ett tecken på över- och underordning i den organisatoriska hierarkin (2005:43). Ett annat sätt uttrycka det på görs av Bolman & Deal (2019:228), som menar att den som har kompetensen också innehar makten. Bakka et al. (1993:265) menar att expertis och legitimitet är maktmedel i organisationer, vilket är fallet för akademikerna i förhållande till officerarna på Försvarshögskolan. Att officerarna visar på förståelse för vikten av att själva ansvara för professionsutvecklingen skulle kunna vara ett uttryck för deras önskan att överta makten över officersprofessionen, vilken de nu uppfattar att akademikerna har.

Ett annat sätt att tolka officerarnas förståelse av att de i dagsläget inte fullt ut ansvarar för sin professionsutveckling är utifrån det mänskliga organisationsperspektivet, och då närmast i form

av motivation. Bakka et al. (1993:165) menar att motivation utgörs av motiv, drivkrafter och inre energi hos individen. Bolman & Deal pekar på att både individen och organisationen tjänar på att överrensställs mellan dem är god, då individen får tillfredsställelse och organisationen kunskap och energi av medarbetarna (2019:146). Väl kända teorier omkring motivation, såsom Maslows behovshierarki och Herzbergs två-faktorteori, visar på att människan strävar mot att hela tiden få en bättre tillvaro. Erkännande, ansvar, respekt över sig själv och från andra, personlig utveckling och avancemang är känslor och beteenden som uppskattas av individen (Bakka et al. 1993:167–171). Att sträva efter att själva få ansvara över utvecklingen av sin profession passar väl in i motivationsbegreppet. Det omvända förhållandet är också giltigt, att får inte individen den uppskattning och utveckling denne förväntar sig, påverkar det prestationen negativt.

4.2 Det utvidgade säkerhetsbegreppet

Respondenterna har en förhållandevis enig bild omkring att det vidgade säkerhetsbegreppet har en undanskymd plats i officersutbildningen. En av dem säger:

Jag har jobbat här så länge nu, så jag såg det slå igenom och jag såg det dö i krigsvetenskapen. /.../ det är lite styvmoderligt behandlat...intresset för det peakade väl vid Ukraina...efter Ukraina bara tvärdog det.

Flera av dem uppfattar det utvidgade säkerhetsbegreppet som något som tillhörde *insatsförsvaret*. Upprørsbekämpning, piratjakt, fredsframtvängande- och fredsbevarande insatser är exempel på hur de benämner detta. Ett par av akademikerna ger dock en mer utförlig beskrivning av säkerhetsbegreppet och relaterar det till exempelvis mänsklig säkerhet, migration och miljöförstöring.

Respondenterna visar en gemensam uppfattning om att officersutbildningen snarare har ett fokus på det nationella försvaret än något annat.

Det är mycket som är ganska klassiskt...marktaktik, marktaktisk tillämpning och sådana traditionella kurser.

Det är försvar av närområdet igen, och bygga upp vårt eget försvar.

Däremot finns en skillnad i uppfattning mellan officerare och akademiker över hur de uppfattar fokus på nationellt försvar. Akademikerna uttrycker att det är generiska kunskaper omkring de förhållanden som påverkar Sverige och hur de skall förstås som är väsentliga. Exempel på det är asymmetrin i förhållande till den dominerande staten i Sveriges närområde, östersjöområdets

strategiska betydelse och på vilket sätt som landet kan försvaras. Officerarna ser mer åt det praktiska innehållet, och menar exempelvis att fokus bör ligga på:

Lösande av problem och ta fram lösningar, planer, leda och utvärdera förband på högre nivå.

Några av respondenterna visar på hur de försöker överbrygga skillnaden i förståelse mellan officerare och akademiker genom att arbeta integrerat med varandra i planering och genomförande av utbildningen. Härvid menar de att de studerande får båda perspektiven sig till livs. Det mer erfarenhetsbaserade och det praktiska kunnandet från officerarna, och det mer vetenskapliga perspektivet från akademikerna.

4.2.1 Analys av Det utvidgade säkerhetsbegreppet

Enbart ett par av akademikerna exemplifierar det utvidgade säkerhetsbegreppet utifrån kategorierna *ekonomisk-, hälso-, livsmedels-, miljö-, personlig-, samhällelig- och politisk säkerhet* som UNDP menar i stort täcker vad som avses med mänsklig säkerhet (1994:22-40). Desto fler av respondenterna relaterar utvidgad säkerhet istället till det tidigare insatsförsvaret. Dessa respondenter visar på ett liknande sätt att förhålla sig till det utvidgade säkerhetsbegreppet som Farrell & Terriff visar att militära förändringar uppstår på. Farrell & Terriff menar att rådande kulturella normer kan utgöra en katalysator för förändringar, men även att förändrad hotbild leder till nya säkerhetsstrategier, vilket skapar militära förändringar (2002:7-16).

Utifrån ett strukturellt perspektiv kan avsaknaden av det utvidgade säkerhetsbegreppet i officersutbildningen förklaras som att utbildningen med dess fokus på invasionsförsvaret, bättre möter det rådande politiska och militärstrategiska uppfattningen om vad som bäst gynnar Försvarmakten. Bolman & Deal pekar på att en organisationsstruktur skall möta nuvarande förhållanden (2019:72) men också att ansvar och roller skall vara i harmoni med uppgifter och omgivning (2019:345). Försvarsberedningen skriver i rapporten *Värnkraft*, att försvar mot väpnat angrepp var Försvarmaktens kärnuppgift fram till försvarsbeslutet 1992, för att därifrån successivt minska i betydelse fram till 2004 års försvarsbeslut, då väpnat angrepp avskrevs som planeringsförutsättning för Försvarmakten. I 2015 års försvarsbeslut återinfördes väpnat angrepp som dimensionerande för Försvarmakten (DS 2019:8:139). Denna fokusförändring i Försvarmakten är därför synlig även i officersutbildningen, vilket medfört att det utvidgade säkerhetsbegreppet inte längre har den betydelse i officersutbildningarna som det hade innan Rysslands annektering av Krim och invasion i östra Ukraina.

Även respondenternas påverkan från senaste utgåvan av *Militärstrategisk Doktrin*, där Försvarsmakten redogör för det militärstrategiska konceptet, är tydlig. Militär tröskeleffekt, dugliga krigsförband, väpnade angrepp möts tidigt, försvarsoperationer, balans mellan offensivt och defensivt agerande samt uppdragstaktik är några av ledorden i hur Sverige skall försvaras (Försvarsmakten, 2016b:6). Detta förefaller ha fått genomslag i officersutbildningens innehåll, och på Försvarshögskolans lärares uppfattning omkring det utvidgade säkerhetsbegreppet. En politisk förändrad uppfattning omkring hotbilden i närområdet har skapat kulturella normer i Försvarsmakten och på Försvarshögskolan, och lärarna har internaliserat dessa. Christensen et al (2005:54) menar att en organisations kultur kan bidra till dess överlevnad, och att det i institutionaliserade organisationer likt Försvarshögskolan, handlar om mönsteranpassning till rådande förutsättningar. I detta fall, som mönsteranpassning till Försvarsmaktens ökade satsningar på invasionsförsvaret.

Beträffande hur officerare respektive akademiker önskar se hur officersutbildningen skall hantera det nationella försvaret visar de på en skillnad. Officerarna ser åt det yrkesnära och praktiska och vill ha ett fokus på leda, planera och genomföra militär verksamhet. Akademikerna önskar mer generiska kunskaper omkring asymmetrin i förhållande till den dominerande staten i Sveriges närområde, östersjöområdet strategiska betydelse och på vilket sätt som landet kan försvaras. Utifrån akademikernas uppfattning förstås att de ser det nationella försvaret som vidare än vad officerarna gör. De lyfter fram att Sveriges försvar består av olika delar, inte enbart de militära, i vilket inbegrips delar av vad som ingår i det utvidgade säkerhetsbegreppet. Här uttrycker akademikerna explicit att det är ett annat innehåll än krigsplanläggning och operativa effekter som officersutbildningen borde innehålla. Detta kan ur ett politiskt organisationsperspektiv ses som att officerare och akademiker är två koalitioner, som var för sig uppfattar att de agerar målrationellt och på detta sätt vill skapa bästa förutsättningar för de studerande, likt Christensen et al. menar (2005:43).

Utifrån det mänskliga organisationsperspektivet kan officerarnas och några av akademikernas uppfattning omkring det utvidgade säkerhetsbegreppet knytas till motivation. Samtliga av officerarna, och huvudelen av akademikerna är *barn av kalla kriget*. Officerarna är tränade att möta ett fientligt angrepp på Sverige sedan de gjorde sin värnplikt, de är insocialiserade i tidigare gällande normer och värderingar i Försvarsmakten. De kan därför anses, likt Abrahamsson menar (2005:15), vara väl medvetna om yrkets grundläggande antaganden, vilket

de tillförskaffat sig genom utbildning, övning och delaktighet med andra gelikar i Försvarsmakten. När de nu ser möjligheten att återbygga den Försvarsmakt de en gång klev in i, ökar sannolikt deras motivation inför arbetet. Bolman & Deal pekar på att synergieffekter mellan individ och organisation kan uppnås, då dessa möts i förenade ansträngningar att förändra Försvarsmakten (2019:145).

4.3 Vetenskaplighet, det centrala elementet i lärarnas samtal

I detta avsnitt är respondenternas utsagor strukturerade utifrån de kärnkategorier som utkristalliserades i analysen. Kärnkategorierna är: *ledande, utveckling, mötet och vetenskaplighet*.

Kärnkategori: Ledande

På organisationsnivå är en del i införandet av ett större vetenskapligt inslag i officersutbildningen att vara proaktiv i sitt förhållande till Försvarsmakten. Flera av respondenterna, både officerare och akademiker, uttrycker här att vissa personer på Försvarshögskolan mer ser till sitt eget bästa än till Försvarsmaktens. Detta menar de visar sig i att Försvarsmakten näst intill ställs inför faktum hur utbildning skall genomföras, och i vissa fall även vilket innehåll den skall ha. En av akademikerna menar att Försvarshögskolan bedriver högskoleutbildning på ett sätt, men att det finns alternativa modeller för hur det kan göras.

Ni har ju beställt en akademisk utbildning och då sker det enligt det här konceptet. Så ser en akademisk utbildning ut./.../all akademi ser ut så här! Jaså? Det är inte alls säkert att den gör det.

En officer säger:

Jag tror ju att i hela den här akademiseringsprocessen, examensrättsprocessen alltså att få master examensrätt och forskningsnivåer, att ge ut examina på forskarnivå, disputera. Det har också inneburit att man styrt hur beställaren gör sin beställning. Tolkat beställarens behov så att det gynnar den progressionen.

Denna uppfattning uttrycks även såsom att Försvarsmakten varit vag i sin behovsframställan av önskad utbildning, varvid Försvarshögskolan fått utrymmet att påverka innehållet i Försvarsmaktens utbildningsbeställning. Samtidigt påpekar flera respondenter att detta sker i dialog, och betonar betydelsen av Försvarshögskolan som expertinstans på högskoleutbildning.

Vad som skall ingå i officersprogrammet är ju en dialog med Försvarsmakten, men också med statsmakten. För det är ju inte så att Försvarsmakten får bestämma heller. Det är ju politiska beslut. Då får man gilla läget...är det de här kraven politikerna ställer, och klarar man inte dem med sin

egen kompetens får man ta in kompetens utifrån. Men samtidigt är det ju inte så att den icke-militära kompetensen styr utbildningen. Det är ju inte så att vi löper amok!

Officersutbildningen påverkas av den kompetens som finns på Försvvarshögskolan för stunden. Det finns de som går ett steg längre och menar att Försvvarshögskolan driver Försvvarsmakten framför sig beträffande utbildning men även avseende forskning. Officerarna anser att det är Försvvarsmaktens, och därigenom officersprofessionens behov, som borde styra utbildningens utformning, och inte lärosätets möjlighet att leverera kompetens vid en given tidpunkt.

Det finns ändå en samstämmighet hos respondenterna omkring förståelsen av nödvändigheten att uppfylla de kriterier som ställs på en högskoleutbildning. Skillnaden mellan officerare och akademiker utgörs istället av att de uppfattar kursmålsättningar och operationaliseringen av dessa på olika sätt.

På individnivå lyfter en av akademikerna fram att det är sannolikhet att de efterliknar andra högskolor i upplägget av utbildningar, då de har erfarenhet från andra lärosäten. Några av akademikerna menar att utbildningens innehåll till viss del präglas av deras specifika kompetensområde. En av dem säger:

Vad är vi specialister på? Vad är vi bäst på? Vad är det vi håller på med mest och bäst? Och så kombinerar vi ihop det här. Då gjorde vi den här fördelningen och så fick utbildningen det här innehållet.

En annan menar att målsättningarna i kursplanen har skapats utifrån dennes expertkunskaper, och att de harmoniserar väl med utbildningsplanen.

Kärnkategori: Utveckling

Avseende examensstrukturen för högskolan och progressionen i officersutbildningen, visar respondenterna på både likheter och skillnader i uppfattning. De är överens om värdet i att Försvvarshögskolan har examensrättigheter på grund- avancerad- och forskarnivå, och att detta kommer att gynna Försvvarsmakten. En av officerarna säger:

Jag tycker att vi är på väg att börja förstå nödvändigheten av att förvalta akademiseringen, vi är helt och hållet på väg åt rätt håll.

En av akademikerna uttrycker sig liknande:

Men sen också det långsiktiga målet att Försvvarsmakten skall ha både officerare som undervisar och bedriver forskning inom de ämnen som är av betydelse för den militära utbildningen.

Nödvändigheten av att beforska sin egen profession är respondenterna överens om. Däremot visar de på stora skillnader hur vägen fram till detta skall organiseras. Bland både officerare och akademiker ifrågasätts nyttan av att alla officerare skall förberedas för forskning istället för att på ett mer explicit sätt få progression i sitt yrkeskunnande. En av akademikerna säger:

Men jag tror ändå det är väldigt få till antal som går in på de här spåren, masters och doktors osv, så jag skulle säga att effekten på officersprofessionen, det är egentligen marginellt.

En annan akademiker ser en positiv utveckling och lyfter positiva aspekter av att fler officerare disputerar och arbetar som lärare och forskare, men konstaterar dock:

Vi är inte där riktigt ännu, det är inte så att det strömmar in hågade militärer här och vill doktorera.

Ett par av officerarna uttrycker å sin sida att de uppfattar en bristande konvergens i utbildningsstrukturen i förhållande till det behov, och förväntade kompetenser, som Försvarmakten har behov av.

Utifrån professionsprogressionen vill man ju efter HOP ha hög grad av användbarhet av officerare på nivå OF4, och inte som det är nu, att två av 160 kommer att forska. Men nu är hela utbildningen uppbyggd på att skapa förutsättningar för att kunna forska. Så det är obalans med programmet att skapa forskningsförberedelse kontra ha hög användbarhet i professionen.

Tankar omkring att dela den högre officersutbildningen lyfts fram av officerarna, där de menar att bara en liten del av officerskåren bör genomgå forskningsförberedande studier. Detta står i skarp kontrast med huvuddelen av akademikernas åsikt. De menar å sin sida att utbildningens kvalitet, kommer att öka genom att Försvarshögskolan har examensrättigheter på alla nivåer.

Men den kvalitetshöjning det kommer att betyda här på skolan att ha ordentligt med studenter på mastersnivå kommer att göra att det blir mycket tuffare i urvalet till forskarutbildningen... det finns fler att välja på helt enkelt. Och fler att välja på kommer att göra att doktoranderna blir bättre vilket gör att våra lärare blir bättre.

Samtidigt lyfter dessa akademiker upp att examensrättigheter på alla nivåer, med ett fullt utvecklat handledaransvar för doktorander, ökar attraktiviteten för lärosätet hos blivande studenter men även i forskarkretsar.

Kärnkategori: Mötet

I mötet mellan officerare och akademiker uttrycker flera av respondenterna att det är berikande att arbeta tillsammans med den andra gruppen lärare. De menar att insikten i den andres

profession, kultur och föreställningar omkring utbildning ökar den gemensamma kompetensen på Försvarshögskolan.

Det var väldigt berikande för mig att få tillgång till nya tankegångar och tankesätt som jag inte hade upplevt på det här nära hålllet på samma sätt.

Samtidigt lyfter de fram att det är två olika kunskaps- och utbildningstraditioner som möts, och att detta skapar ett spänningsfält mellan officerare och akademiker. En av officerarna säger:

Jag uppfattar det som att vi har en akademisk falang och en officersfalang. Det är inte så att vi krigar mot varandra, men ibland så känns det inte som vi pratar samma språk.

En av akademikerna för fram liknande argument, och pekar på att officerarna är präglade av sin bakgrund, exempelvis utifrån vilken stridskraft och vilket förband de tillhört. Det samma gäller för akademikerna, vilka formats av tidigare lärosäten de studerat och forskat på, men också utifrån vilken vetenskaplig disciplin de är fostrade i.

Ett område respondenterna framhäver som ett spänningsfält är kompetensen bland lärarna, men inte kompetens som ett mått på hur väl någon behärskar sin yrkesroll. Akademikerna menar att vikten av att vara vetenskapligt kompetent är adelsmärket för dem. Med detta menar de att man är disputerad och har publicerat forskning som är kollegialt och sakkunnigt prövad. Officerarna framhåller planera, leda och utvärdera militära handlingar som grunder för kompetens. En av akademikerna säger:

Vi vill att det ska vara god kvalitet...då tror ju jag att inom vissa områden så är de vetenskapligt kompetenta bättre på att bestämma vad som är vetenskaplig kvalitet. Medan den militära professionen är bättre på att bestämma vad som är god kvalitet i den här mer praktiska uppgiften.

En annan menar att officersutbildningarna behöver akademikerna för att den vetenskapliga kvaliteten skall vara tillräckligt hög, och att officerarna då får det tvivelaktiga nöjet att agera kursansvarig, men att deras uppgifter i stort innebär att ansvara för litteraturbeställningar och lokalbokningar.

Genom att officersutbildningarna numer genomförs vid en högskola innebär det att officerarna på Försvarshögskolan inte har genomfört sin officersutbildning utifrån samma premisser som idag. Detta uppfattas av både officerare och akademiker som något problematiskt. En av officerarna säger:

Och är man sprungen ur samhällsvetenskap, då har man vissa kunskapsideal, medan yrkesofficern som har vuxit upp i NBO har andra kunskapsideal.

Officerarna visar på medvetenhet över att de kommer från andra utbildningstraditioner, och att de därför inte är lika inflytelserika som akademikerna på skolan. Här menar en av dem att det är svårt att stå upp mot akademikerna, och att officerarna stundtals viker ner sig då de upplever att de inte behärskar högskolesystemet. Officeren resonerar omkring sina officerskollegor på skolan och säger:

Bildningsdelarna är nödvändiga. Det finns fortfarande kvar en generation som har kvar en föreställning om vad officersutbildningen ska innehålla. Man agerar i all välmening för att man har ett patos för officersutbildningen och dess spets liksom i att hela tiden utveckla, och så blir det fel ändå, för man har inte kunnat bottna i vad det är som är förändringen i utbildningen.

Detta tas även upp av akademikerna, där några menar att officerarna p.g.a. sin egen officersutbildning inte tagit till sig det vetenskapliga idealet som präglar högskoleutbildning.

Några av akademikerna påpekar att ledande befattningar på skolan, sällan eller aldrig har haft disputerade lärare som chefer, utan att dessa positioner varit vikta åt officerare. Med Försvarmaktens policy att officerare inte skall inneha sin befattning mer än några år, kommer därför okunskapen att vara konstant på dessa positioner. Dock menar respondenterna samstämmigt att det nu sker ett trendbrott, där officerare med såväl militär som vetenskaplig kompetens, börjat besätta nyckelpositioner för de militära utbildningarna.

Kärnkategori: Vetenskaplighet

Det finns röster hos både officerare och akademiker som menar att de vetenskapliga inslagen i utbildningarna får för stort utrymme i förhållande till yrkeskunskaperna. De menar vidare att utbildningen är upplagd för att de studerande skall få bästa möjligheter att genomföra sitt självständiga arbete, d.v.s. den avslutande uppsatsen. Nödvändigheten av de teoretiska inslagen i utbildningen ifrågasätts inte, utan det är omfattningen av dem som inte uppfattas som relevanta. En av officerarna uppskattar att de studerande får vetenskapliga metoder att använda, men säger också att dess giltighet inte sträcker sig utanför högskolan. En annan jämför med läkarutbildningen, och uttrycker att:

Det är ingen som ifrågasätter att den är akademisk överhuvudtaget. Det handlar i slutändan om att du skall ta hand om och göra någonting praktiskt med dina patienter, och för att kunna göra det behövs forskningsbaserad kunskap. Men om du skulle vända på steken och säga att det viktiga är att du har kunskap, men du kan inte ställa diagnos eller utföra behandling, då skulle ju hela världen undra: Vad håller ni på med på läkarlinjen?

Några av akademikerna menar som kontrast till detta att den teoretiska kunskapen är grunden även för det praktiska yrkesutövandet, och därigenom måste abstraktionsnivån lyftas från hantverket.

Man har en mer abstrakt kunskap som man sen genom träning och övning och utövande av sin expertis, kan lära sig att tillämpa.

Även en av akademikerna använder läkarutbildningen för att exemplifiera hur vetenskapen är en naturlig del av utbildningen och att detta skapar förutsättningar för att i yrkesutövandet ha rätt uppsättning vetenskapligt grundade metoder att använda sig av.

Om vi tänker oss en läkarutbildning, så finns det egentligen inte någonstans i läkarutbildningen...hur ska sjukhuset vara organiserat...utan det som finns i läkarutbildningen är däremot med vetenskap underbyggda moment som handlar om två grundläggande processer: Diagnos och behandling.

Akademikern resonerar omkring likheterna mellan läkare och officerare om betydelsen av att förstå problemet, att ställa en diagnos på en patient eller göra en analys omkring en militär situation. Därefter skall en lämplig behandling väljas, eller en militär operation planeras, vilket alltid innebär att andra alternativ väljs bort. Att förstå konsekvenserna av valet, och av det som valts bort, kräver en hög abstraktionsnivå i tänkandet.

Officerarna önskar att officersutbildningen skulle ha den beprövade erfarenheten som utgångspunkt, och att det vetenskapliga perspektivet skulle stödja denna i utbildningen. Akademikerna å sin sida uppfattar inte att de skall utbilda en yrkeskår, utan att de skall hålla vetenskaplig utbildning för en profession. Det är lärosätets uppgift.

4.3.1 Analys av Vetenskaplighet, det centrala elementet i lärarnas samtal

Genom inordningen av officersutbildningen i det civila högskolesystemet har vetenskapligheten fått ett ökat inslag. Den förändring som genomförts har varit omfattande, och skulle kunna liknas vid ett paradigmskifte i officersutbildningen. Från att ha varit en yrkesutbildning vid militärakademier, starkt präglad av militära ideal och med en grund i militär erfarenhet, till att genomföras vid en civil högskola där den vilar på vetenskaplig och konstnärlig grund samt beprövad erfarenhet.

Likt Kuhn (1992) pekar på, kommer det under en period finnas konkurrerande paradig, där det på Försvarshögskolan finns anhängare av såväl det militära som det vetenskapliga paradigmet. Att som officerarna vara utbildade i ett annat system medför svårigheter för dem

att acceptera det nya utbildningssystemet. De är starkt knutna till den kultur, och de ideal som rådde, eller kanske fortsatt råder, bland officerare som likt dem kommer från tidigare inomverksutbildning i Försvarmakten. Den nya officersutbildningen med grund i det vetenskapliga förhållningssättet, i vilket akademikerna är skolade, har som Kuhn beskriver det, egna normer och värderingar, ett specifikt språk och en gemensam begreppsapparat. Detta knyter dem samman inom paradigmet, och officerarna upplever sig ståendes vid sidan om och har därigenom svårt att förstå såväl paradigmets inre kärna som att kommunicera med akademikerna. Officerare och akademiker verkar därför parallellt, men inte samordnat för att på bästa sätt utbilda morgondagens officerare.

Då den formella organisationsstrukturen vanligtvis består av positioner över vem som skall göra vad, hur och till vilken kvalitet, ger det strukturella organisationsperspektivet vägledning i hur respondenternas utsagor kan förstås (Christensen et al., 2005:33). Flera respondenter lyfter fram Försvarshögskolans dialoger med Försvarmakten omkring utbildningens innehåll. Det finns även dialoger med statsmakten, vilken också utövar kvalitetskontroll genom Universitetskanslersämbetet (UKÄ). Att nå upp till de standards som UKÄ har för högskoleutbildning är utifrån Bolman & Deals synsätt en form av benchmarking (2019:81). Även några av akademikerna lyfter fram benchmarking som ett sätt på vilket de påverkar utbildningens innehåll och upplägg, då de menar att de influerats av högskolor de tidigare arbetat på och använder dessa som måttstock för hur officersutbildningen skall struktureras. Parallellen till Farrell & Terriff tankar omkring militär förändring är tydlig, då de menar att militära organisationer efterliknar varandra (2002:6). Akademikerna använder detta som ett verktyg för att nå utveckling i officersutbildningen. De försöker få utbildningen mer vetenskaplig och därigenom skapa officerare bättre rustade att möta framtidens utmaningar.

Med informell struktur i organisationer menar Bakka et al. (1993) grupper som samspråkar med varandra och att det härigenom utvecklas informella normer. *Förvrängning* är en av teserna inom ramen för den informella strukturen som de lyfter fram, vilken beskrivs som att organisationsmedlemmarna vantolkar eller förvränger det formella systemet. Att kringgå formella regler är ett vanligt förekommande fenomen (1993:40). Användandet av förvrängning är ett sätt att förklara officerarnas uppfattning om att Försvarshögskolan utbildar på det som de vid en given tidpunkt har kompetens för. Det skulle kunna vara uttryck för att en informell norm har utvecklats bland officerarna, som menar att officersutbildningen inte motsvarar Försvarmaktens behov. Ett annat sätt att förstå detta är utifrån den formella makt som

Försvarshögskolan har över utbildningen. Bolman & Deal menar att formella makthavare ansvarar över att verksamheten följer de målsättningar som är beslutade. De styr verksamheten genom beslutsfattande, problem- och konflikthantering, utvärderingar, utfallsanalyser samt positiva eller negativa sanktioner (2019:80). Försvarshögskolan har att förhålla sig till Högskolelag och Högskoleförordning. De har även att förhålla sig till Förordningen för Försvarshögskolan, där det framgår vilka examina Försvarshögskolan får ge, men också vilka målsättningar respektive examina skall uppnå.

Ur ett kulturellt organisationsperspektiv pekar Bolman & Deal på att betydelsen av en handling är viktigare än handlingen i sig. Det är det symboliska i handlingen som kommer att vara bestående, då det hjälper organisationens medlemmar att finna mening och glädje i arbetslivet (2019:281–282). Några av akademikerna lyfter upp att ledande befattningar på Försvarshögskolan vanligtvis har tillsatts av officerare, och inte av vetenskapligt kompetenta chefer. Detta uppfattar de påverkar officersutbildningen negativt, så till vida att de militära cheferna påverkar utbildningsinnehållet i en riktning som är gynnsamt för Försvarmakten. Därutöver påverkar de militära cheferna ledningsförhållandena på skolan negativt, p.g.a. sin okunskap omkring hur en högskola styrs och inom vilka ansvarsområden de har mandat att fatta beslut. Dock har ett trendbrott skett, och det finns nu militära chefer med vetenskaplig kompetens. Samtidigt har akademiker tagit chefstjänster i besittning. En förklaring till detta hämtas från Bolman & Deals resonemang omkring organisationens kärnprocesser. Organisationens struktur måste ha en hög grad av överrensstämmelse med kärnprocesserna, vilka för Försvarshögskolan är utbildning och forskning (2019:91). Tillsättande av chefstjänster med personal med hög kompetens inom dessa två områden, är därför ett sätt för Försvarshögskolan att anpassa sin struktur till kärnprocesserna.

Här bjuder det kulturella organisationsperspektivet en alternativ förklaring till symboliken i handlingen att tillsätta vetenskapligt kompetenta chefer. Bakka et al. resonerar kring betydelsen av sociala strukturer och organisatorisk status, och menar att det finns förväntningar från organisationsmedlemmarna att organisationen skall spegla dess verksamhet (1993:97–100). Olika befattningar på Försvarshögskolan har olika social prestige, och att chefsbefattningar tilldelats officerare har uppfattats av akademikerna som att officerarna har en högre prestige trots en begränsad kompetens. När det nu sker en förändring, så uppfattar de att detta kommer att öka den vetenskapliga kvaliteten i utbildningen och att akademikerna som grupp får ett större erkännande och en högre status vid lärosätet.

I Försvvarshögskolans *Vision 2020* uttrycks bl.a. att skolan skall vara ett ledande och framstående lärosäte även i ett internationellt perspektiv och att den skall ge examina på alla nivåer (Försvvarshögskolan, 2013:1). För att nå dit, uppfattar flera respondenter att Försvvarshögskolan sett till sitt eget bästa. Ett sätt att försöka förstå detta resonemang är utifrån ett politiskt organisationsperspektiv. Med agendasättande menar Bolman & Deal hur eliter genom att ha kontroll över vad som är viktigt i en organisation, drar upp riktlinjer för framtiden genom visioner med tillhörande strategier likt Försvvarshögskolan har gjort (2019:241). Det är naturligtvis ett målrationellt agerande, men flera av respondenterna uppfattar och vänder sig mot att strävan att uppnå visionen har medfört att Försvvarsmakten tappat kontrollen på utbildningens utformning och innehåll. Kompetensmakten skulle kunna utgöra en del av förklaringen till detta. Bolman & Deal (2019:228) pekar på att i högskolevärlden återfinns kompetensmakten exempelvis hos professorer och andra vetenskapligt kompetenta. Detta återspeglar sig även hos några av akademikerna, vilka framför att det rimligen är de vetenskapligt kompetenta som kan bedöma om utbildningen håller vetenskaplig kvalitet.

Kompetensmakten visar sig också i hur kursmålsättningar tas fram. Ett par av akademikerna visar tydligt hur deras expertkunskaper styr kursplanens innehåll och kursens genomförande. Detta förfarande visar att individer, men också intressegrupper och koalitioner, kan påverka utbildningens innehåll till förmån för deras expertis inom ett kompetensområde (Christensen et al. (2005:43). Officerarna resonerar på ett liknande sätt, men utifrån att Försvvarsmaktens behov av yrkesskickliga officerare på olika militära nivåer, är vad som förväntas efter genomförd utbildning. Här finns dock en avgörande skillnad mellan officerare och akademiker, då det är de sistnämnda som har kompetensmakten, varför officerarna inte får samma gehör för sina önskemål.

Utifrån det mänskliga organisationsperspektivet ligger det nära till hands att reflektera omkring perception, såsom sinnesintryck och kognitiva processer (Bakka et al., 1993:158). De mentala strukturer som organiserar information benämns ofta *kognitiva kartor* eller *scheman*. Det är de mentala föreställningarna av en viss aspekt av den egna erfarenheten. Den är så strukturerad att det underlättar uppfattningsförmågan och de aktiviteter som är engagerade när man tar emot och bearbetar information. Scheman underlättar vår förståelse av världen omkring oss. Bland annat sker detta genom att slutsatser dras från det generella till det specifika. Detta sker genom att scheman använder sig av processer som är påverkade av tidigare lagrad minneskunskap. En problematik med dessa scheman är att de kan göra oss blinda för förändringar i omvärlden.

Individen blir istället fixerad vid tidigare ståndpunkter och rådande ordningar, och blir därmed mer konservativ i sitt agerande (Bakka et al., 1993:160–161).

Officerarnas motvilja till att inordna sig i högskolesystemet med dess ökade vetenskapliga inslag i officersutbildningen, skulle kunna förklaras utifrån deras erfarenheter från Försvarsmakten. Då deras kognitiva processer använder genvägar, i det här fallet scheman, för underlätta förståelsen av omvärlden, skapas den problematik för officeren som Bakka et al. ovan beskriver. Officerarnas tankar omkring den högskoleanpassade officersutbildningen jämförs omedvetet med deras bild av den officersutbildning de själva genomgått. När dessa två utbildningars överrensstämmelse inte är tillräckligt god, påverkar scheman officerarna att värna om sina egna erfarenheter, och framställer dessa i en mer positiv dager än vad de faktiskt var. Samtidigt skapar scheman ett inre motstånd hos officerarna att acceptera och ta till sig förändringarna som införlivandet av officersutbildningen i högskolesystemet har medfört.

Den kritik som framförde av Cicero 66 f.kr beträffande dåtidens ungdomar, skulle även den kunna vara ett utslag av hur schema ledde honom till slutsatser från det generella till det specifika. Bolman & Deal benämner detta kognitiv snedvridning, vilket innebär att den information individen tar in, tolkas på ett för den fördelaktigt sätt i förhållande till dennes övertygelser och värderingar. Information som bekräftar individens ståndpunkter välkomnas, och information som strider mot ens uppfattningar bortses ifrån eller sållas bort (2019:60). Officerarnas ovilja att förstå betydelsen av det stora vetenskapliga inslaget i officersutbildningen, kan förstås utifrån kognitiv snedvridning. För dem borde yrkeskunskaper som ger officersfärdigheter, som individen och Försvarsmakten har användning av efter examen vara dominerande i officersutbildningen. När så inte är fallet, förstärker de bilden av att den utbildning de själva genomgått, var den rätta. Härigenom kan officerarna komma att påverka utvecklingen av officerprofessionen negativt.

4.4 Sammanfattning

Utifrån studiens första delfråga, *hur förstås profession och officersprofession av lärarkåren?* pekar resultaten på att det finns skillnader i uppfattning mellan officerare och akademiker avseende deras förståelse omkring professionsbegreppet och dess innehåll. Officerarna ser den militära yrkeskompetens som det centrala i sin profession, medan akademikerna lyfter fram det vetenskapliga förhållningssättet som fundamentalt. Däremot är de överens om professioners

behov att beforska sig själva och sin yrkesverksamhet, vilket de menar leder till professionsutveckling. Idag är dock denna möjlighet begränsad för officerarna, och istället är det akademikerna som leder forskningen omkring krig, krigföring och militär maktutövning.

Beträffande studiens andra delfråga, *vad utgör de centrala elementen i lärarnas samtal omkring officersutbildningen?* är det entydiga svaret från respondenterna att den utgörs av vetenskaplighet. Härvid finns det bland respondenterna konkurrerande utbildningsparadigm, där officerarna förespråkar ett mindre vetenskapligt inslag i officersutbildningen till förmån för mer yrkesnära utbildning baserad på militär erfarenhet. Akademikerna å sin sida ser att officersutbildningen, likt annan högskoleutbildning, skall baseras på forskning och att det vetenskapliga inslaget i utbildningen skall prägla denna. Tidigare erfarenheter, kanske främst i form av socialisering, präglar både officerare och akademiker i deras uppfattning omkring det vetenskapliga innehållets omfattning i officersutbildningen.

Avseende studiens tredje delfråga, *hur påverkas officersprofessionen av de centrala elementen i samtalet bland lärarna*, pekar respondenterna på att fler disputerade officerare kommer att gynna officersprofessionen då officerarna själva kan beforska sin yrkesutövning. Samtidigt visar akademikerna på nyttan av forskarutbildning för att höja kvaliteten på lärarna, utbildningen och officerarna men också på en ökad attraktionskraft för Försvarshögskolan i forskarsamhället. Makten över utbildningens innehåll ger upphov till spänningar mellan officerare och akademiker, där de sistnämnda besitter kompetensmakten. Officerarna uppfattar att detta hämmar de militära inslagen i utbildningen och att Försvarsmakten härigenom inte får ut den förväntade kompetensen av genomförd utbildning. Akademikerna påpekar att det rimligtvis är de vetenskapligt kompetenta som kan avgöra den vetenskapliga kvaliteten på officersutbildningen. Såväl officerare som akademiker är starkt förbundna med det utbildningsparadigm de skolats in i. Då dessa inte är kompatibla med varandra verkar de därför parallellt, men inte samordnat, för att på bästa sätt genomföra officersutbildningen vid Försvarshögskolan. Officerarnas förhållningssätt kan därför vara hämmande för officersprofessionens utveckling, medan akademikerna främjar den genom sitt vetenskapliga bidrag i utbildningen.

Utifrån forskningsfrågan visar de tre delfrågorna sammantaget på två grupperingar av lärare, officerare och akademiker, *vilka förstår betydelsen av profession relaterat till utbildningen av officerare* på olika sätt. Officerarna uppfattar att officersprofessionen utgörs av de handlingar som är förknippade med stridens genomförande, det militära hantverket. Officersutbildningen borde enligt dem i huvudsak fokuseras på *hur* striden skall planeras och genomföras. Om

officerarna anser att specifika kunskaper gynnar officersprofessionen, framhåller akademikerna en utbildning där generisk kunskap och hög abstraktionsnivå grundad i vetenskap, som mest lämplig. Därför förespråkar de en officersutbildning som skapar förståelse om kriget och dess förutsättningar, vilken sedan officeren skall omsätta i sin yrkesutövning. Härigenom skapas enligt dem bäst förutsättningar för officeren ur ett professionsperspektiv.

Därutöver visar resultaten inte att det utvidgade säkerhetsbegreppet fått det genomslag i utbildningen som Libel (2019) menar skett i de länder han studerade. Huvuddelen av respondenterna uppfattar det utvidgade säkerhetsbegreppet som tillhörande insatsförsvaret, och att det med Försvarsmaktens förändrande inriktning de senaste åren fått en minskad betydelse. I officersutbildningen har det en tillbakadragen plats till förmån för återtagandet av invasionsförsvaret.

I kommande kapitel kommer vald metod, resultat och analys att diskuteras. Kapitlet avslutas med studiens slutsatser och förslag till fortsatt forskning.

5 Diskussion

Syftet med studien har varit att undersöka hur lärare vid Försvvarshögskolans operationaliserar professionsbegreppet i officersutbildningen, och hur de centrala elementen i samtalet bland dom påverkar officersprofessionen och dess utveckling. I detta avslutande kapitel diskuteras först den valda metoden och därefter studiens resultat. Kapitlet avslutas med studiens slutsatser och förslag till fortsatt forskning.

5.1 Diskussion av metod

En studies metodval syftar till att hitta den metod som bäst hjälper till att uppnå studiens syfte och frågeställningar. Oavsett vilken metod som i slutändan väljs, så innebär det att andra metoder väljs bort, och därigenom även de möjligheterna som dessa ger att inhämta relevant empiri. Sålunda är metodvalet en viktig avvägning mellan för- och nackdelar med respektive metod. Därför känns det motiverat att återigen beakta varför den kvalitativa ansatsen valdes framför den kvantitativa.

I litteraturen omkring vetenskaplig metod framgår att den kvalitativa ansatsen bland annat syftar till att beskriva, förklara, gestalta och karaktärisera något, medan den kvantitativa ansatsen mer syftar till att utröna exempelvis storlek, utbredning och mängd av det undersökta fenomenet (Larsson, 1986; Kvale, 1997; Bryman, 2011). Utifrån detta fanns den kvalitativa ansatsen bäst svara upp mot studiens syfte. Att intervjuer användes som datainsamlingsmetod berodde främst på att det är i dialogen och samspelet mellan forskare och respondent som kunskapsöverföring dem emellan genereras. Härigenom gavs möjligheten att komma respondenterna *in på livet*.

De resultat som framträtt ur respondenternas berättelser tillsammans med den kontextuella referensramen och den teoretiska inramningen, kan på grund av den metodologiska ansatsen inte generaliseras i en allmän mening. Dock är resultaten i allra högsta grad såväl betydelsefulla som generaliserbara för de lärare som intervjuades, men också för de lärare som utför sitt dagliga värv i situationer och under förhållanden som liknar dem som studiens respondenter verkat i. Samtidigt kan resultaten ha relevans även för dem som är satta att utforma framtidens officersutbildning, men också för dem som de facto kommer att utbilda nya generationer av officerare.

Kvale (1997:210-211) använder begreppet *analytisk generalisering*. Med det avses att resultaten kan ge en anvisning om vad som kan ske i situationer som uppvisar likheter med de situationer som resultaten är sprungna ur. Utifrån en analytisk generalisering skulle resultaten

därför även kunna ha en viss relevans för exempelvis lärare vid andra lärosäten och dess professionsutbildningar, där mötet mellan professionsföreträdarna och de akademiskt skolade ständigt är närvarande. Möjligtvis finns det även en relevans för större organisationer bestående av olika kategorier av anställda, såväl ur ett bildnings- och kulturperspektiv som ur ett ålders- och anställningstidsperspektiv.

Urvalet av respondenter bör även det lyftas upp till diskussion. Alla respondenterna som deltog i studien är att betrakta som erfarna och väl kvalificerade inom sitt verksamhetsfält, som officerare och som akademiker. En konsekvens av detta är att inga *yngre* och *oerfarna* respondenter deltog i studien. Utifrån studiens induktiva anda, där urval, datainsamling och analys skedde parallellt, fanns inga hinder att föra in denna kategori respondenter i studien. Att så inte skedde kom att bero på hur respondenternas reflektion utifrån ett tidsperspektiv uppfattades. Tack vare sin erfarenhet resonerade de i termer av dåtid, nutid och framtid, vilket gav en god inblick i deras resonemang. Det ökade inslaget av vetenskaplighet i officersutbildningen är ett sådant exempel, och det vidgade säkerhetsbegreppets uppgång och fall, är ett annat. I efterhand har insikten att den bortvalda kategorin respondenter säkerligen skulle tillfört andra och väl så viktiga insikter, infunnit sig. En problematik är att generaliseringen har genomförts enbart utifrån äldre och erfarna respondenternas utsagor, vilket kan påverka resultatens trovärdighet i negativ bemärkelse.

5.2 Diskussion av resultat

För att försöka förstå officerarnas uppfattning omkring att officersutbildningen i större omfattning än idag, bör bestå av militärt beprövad erfarenhet som stöds av vetenskapen, kan officersyrkets tre traditionella roller användas. Den första rollen är *krigarrollen*, vilken utgör en bas för officersyrket. Kopplingen till den väpnade striden som utgör Försvarsmaktens kärnverksamhet, är tydlig. Den andra rollen utgörs av *ledarrollen*, vilken utgörs av att ledaregenskaper har utvecklats genom praktisk träning inom exempelvis ledning och planering, uppföljning och utveckling. Den tredje rollen, *expert-* eller *specialistrollen*, innebär att officerarna är chefer i befattningar som kräver expertkunnande inom ett avgränsat område (SOU 2001:23:81–85). Att använda en SOU från tidigt 2000-tal för att nå insikt i officerarnas resonemang är gjort utifrån att denna väl beskriver bilden av en officer vid tiden de intervjuade officerarna var unga och socialiserades in i officerskåren. Abrahamsson pekar just på detta, att socialisering innebär att individer går från omedvetenhet till väl medvetna omkring vilka grundläggande antaganden som är rådande i professionen (2005:15).

För officerarna har denna socialisation skett vid militärakademier som stått utanför det nationella högskolesystemet. Den har även skett under deras yrkesutövning vid militära förband. Caforio lyfter fram att den professionella socialiseringen stärker efterlevnaden av normer och värderingar och definierar vad som är ett accepterat beteende, men också vad sanktionerna mot att bryta mot detta innebär (2006:256). Utifrån sin militära utbildningsbakgrund, sin trupp- och stabstjänst, har därför officerarna internaliserat de normer och värderingar som var, och kanske fortsatt är rådande i officerskollektivet. Som en direkt konsekvens härav, har de kanske inte vare sig vilja eller förmågan att ta till sig det nya vetenskapliga förhållningssättet i officersutbildningen. Brante menar dessutom att socialiseringen utgör en kontrollmekanism över att de gemensamma normerna i professionen efterlevs (2009:19). Av detta förstås att officerarna möjligtvis är hämmade av officerskollektivet i sin strävan att ta till sig det nya, då det inre motståndet att bryta mot dess normer är stort.

Vad innebär då detta? En möjlig konsekvens av officerarnas avogta inställning till det stora vetenskapliga innehållet i officersutbildningen, är att officerarna härigenom motverkar utvecklingen av officersprofessionen. Yrkeskårens möjligheter att *ta befälet* över sin egen professionsutveckling påverkas sannolikt negativt av officerarnas önskan att återgå till en mer yrkesinriktad utbildning. Att krampaktigt hålla fast vid en näst intill erfarenhetsbaserad praktik, vilket Brante et al. (2015:131) menar att officerare utför idag, är inte främjande för officersprofessionen.

Ett annat antagande är att officerarna i lärarkåren måste förnyngas. Utifrån Kuhns resonemang att de forskare som åstadkommer paradigmskiften, vanligtvis är unga och eller nya inom forskningsområdet (1992:79), och därför mer förändringsbenägna, skulle detta möjligtvis skapa en mer positiv inställning till dagens rådande situation. Bidragande härtill är även att dessa yngre officerare, själva har genomfört sin grundläggande officersutbildning inom det nationella högskolesystemet. Under de närmaste åren kommer även de första av dessa yngre officerare genomfört sin högre officersutbildning i detta system.

Libel uttrycker att det finns en fara att officersyrket förlorar sin professionella karaktär och på sikt möjligtvis även sin professionsstatus, som en konsekvens av införlivandet av officersutbildningen i det civila högskolesystemet. Främst avser han förändringen i utbildningens fokus från militär expertis och officersprofession till säkerhet och säkerhetsexpertis (2019:79–80). Denna studie visar inte på att en sådan förskjutning har skett vid den svenska officersutbildningen. Istället visar resultaten på att officersutbildningen snarare fått ett ökat fokus på

det nationella försvaret. Detta är i enlighet med statsmaktens uppdrag till Försvarsmakten, som återinfört väpnat angrepp som dimensionerande för Försvarsmakten (DS 2019:8:139). Sålunda stärker *inte* denna studie Libels tes om att officersutbildningens anpassning till den civila högskolevärlden medför en förskjutning från officersprofession till säkerhetsexpertis.

En rimlig förklaring till detta ges av en av respondenterna, som påpekade att det vidgade säkerhetsbegreppet har haft en betydelse i krigsvetenskapsämnet, men att det efter Rysslands aggressiva handlingar mot Ukraina 2014 tappade sin aktualitet. Detta är i linje med hur Foot beskriver att den europeiska officersutbildningen varit starkt präglad av sin samtid (2002:197). I respondentens utsaga finns också likheter med Farrell & Terriffs tankar omkring drivkrafter för militära förändringar, där de påpekar att en förändrad hotbild mot nationen leder till nya politiska och strategiska ställningstaganden (2002:10–12). Detta förstärks ytterligare av den svenska säkerhetspolitiska förändring från 2015 som tagits upp ovan, i och med återinförandet av den väpnade striden som dimensionerande för Försvarsmakten (DS 2019:8:139).

Av detta förstås att det är svårt att skapa en erfarenhetsbaserad officersutbildning som möter de förändrade krav som omgivningen ställer. Studiens resultat tyder istället på att en utbildning grundad i vetenskap, där generiska kunskaper föredras istället för de specifika, är mer flexibel att möta den samhälleliga utvecklingen. Med ett visst mått av försiktighet, är det också troligt att den form av kunskap som högskolesystemet står för, även är bättre på att möta förändringar avseende krig, krigföring och militär maktutövning. Härigenom skulle inte officersutbildning behöva förändras i grunden, när större förändringar sker i omvärlden, vilket den gjort i ett historiskt perspektiv.

Makt(o)balansen mellan officerarna och akademiker återkommer flera gånger i studien. Officerarna uppfattar exempelvis att det är akademikerna som beforskar krig, krigföring och militär maktutövning och att akademikerna påverkar utbildningsinnehållet så att det passar dem. Kompetensmakt har tidigare belysts som en möjlig förklaring till detta. Exempelvis menar Bolman & Deal att den som besitter kompetensen, också innehar makten (2019:228), medan Chritensen et al. pekar på denna form av makt kan vara uttryck för över- och underordning i organisationen (2005:43).

Ett något annorlunda sätt att betrakta maktens betydelse kan ske utifrån en modell hämtad från genusforskningen. Hirdman (2001) visar på två kvinnliga typologier utifrån ett genusperspektiv. Den första benämner hon **A – icke A** i vilket hon menar att kvinnan är den *icke*

närvarande. Den andra symboliseras som **A – a**, där **A** står för mannen och **a** för den lilla mannen, kvinnan.

Hirdmans första typologi, **A – icke A**, är intressant. Högskola är av tradition en akademikertung arbetsplats. Dock lyfts det upp av några akademiker att tillsättande av chefer sker utifrån militär grad istället för vetenskaplig kompetens.

Om **A** utgörs av officeren, och **icke A** av akademikern, skulle kulturen på Försvarshögskolan kunna vara ett uttryck för den *icke närvarande kvinnan*. Mannen har genom tiderna haft vissa attribut, normer att leva upp till.

Vad mannen måste vara överlägsen kvinnan uti var i första hand kraft, mod, sinnesnärvaro, skarpsinnighet och beslutsamhet. (Hirdman, 2001:51)

Således skulle akademikerna svara för det som inte officerarna var dem överlägsna i, vilket på Försvarshögskolan innebär utbildning och forskning, och en personlig vetenskaplig kompetens. Chefsegenskaper däremot, återfinns hos officeren. Istället för att fokusera akademikernas kompetens mot chefsbefattningar, har denna riktats mot att uppfylla en ökad vetenskaplighet i utbildningen, erhålla examensrättigheter på alla nivåer och att etablera sig som ett lärosäte i Sverige. Denna inriktning kan självfallet inte förringas på något sätt, då den är en förutsättning för dagens officersutbildning.

För att nå ytterligare utveckling som lärosäte, vilket bland annat innebär att passera UKÄ:s granskningar av utbildningarna vid Försvarshögskolan, kan det därför vara nödvändigt att förstärka ledningsnivåerna med de som har kompetenserna inom skolans kärnområde, utbildning och forskning.

Ett annat sätt är att använda Hirdmans andra typologi, **A – a**, men att istället låta **A** utgöras av akademikern och **a** officeren (2001:26-46). Om **a** skriver Hirdman:

a är en ofullgånge man. **a** är inte riktigt färdigbakad. **a** är ett måndagsexemplar. Ett slags maskinfel har uppstått. Det *fattas* något. (Hirdman, 2001:29)

Genom att jämställa akademikern med den fullkomliga mannen (**A**) och officeren med den ofullkomliga kvinnan (**a**) kan relationen mellan akademiker och officerare ses ur ett övergripande samhällsperspektiv. Akademikern ser sig själv som vetenskapligt överlägsen officeren, och ser därför officeren som vetenskapligt inkompetent. Till officeren, och därigenom Försvarsmakten, behöver akademikern ta mindre hänsyn, då denne inte är

fullkomlig. Detta resonemang byggt på en genusteori, kan bedömt även användas i ett omvänt förhållande, för att visa på skillnaderna i militär kompetens utifrån de två respondentgrupperna officerare och akademiker.

Avslutningsvis är det värt att beakta är att Försvarshögskolan och Försvarsmakten är två vitt skilda myndigheter, med stor variation i sina verksamhetsområden. Detta medför att det är svårt att generalisera fenomen till militären eller högskolan, utan att specificera till institution och avdelning på lärosätet eller till stridskraft, förband och funktion på den militära sidan. Sannolikt finns det tjänster i Försvarsmakten, som har större likheter med tjänster på Försvarshögskolan, än vad de har med vissa tjänster i Försvarsmakten (Higbee, 2010:3).

5.3 Slutsatser

Libels tes att samtalet om officersprofession är ersatt av ett mer övergripande samtal omkring säkerhet och säkerhetsexpertis, är inte gällande vid Försvarshögskolan utifrån denna studies resultat. Här måste dock beaktas att denna studie enbart belyst officersutbildningarna. Därför är det inte otänkbart att ett samtal omkring säkerhet och säkerhetsexpertis återfinns inom andra områden på Försvarshögskolan. Närmast till hands är de båda institutionerna och deras utbildning och forskning. Inte minst torde detta samtal vara framträdande vid *Centrum för totalförsvar och samhällets säkerhet*, vilket skapades 2018.

I studien framkommer att få officerare påbörjar forskarutbildningen i krigsvetenskap vid Försvarshögskolan. Detta stöds av Försvarshögskolans årsredovisning där det framgår att elva doktorander antogs till forskarutbildning i krigsvetenskap under 2019 och att ytterligare fyra påbörjade denna tidigt 2020 (Försvarshögskolan, 2019:39). Forskarutbildning är under uppbyggnad på Försvarshögskolan, och kommer bedömt att öka i omfattning de närmaste åren. Det kommer dock att ta lång tid innan officerskåren byggt upp en kritisk massa av *vetenskapligt kompetenta* officerare som kan leda, utveckla och ansvara för officersprofessionen.

Vetenskaplighet framstår som det centrala samtalet bland respondenterna. Dock är det en skillnad mellan officerare och akademiker i hur och i vilken utsträckning de anser att vetenskapligheten skall prägla officersutbildningen. Utifrån ett officersperspektiv skall officersutbildning vara byggd runt militär beprövad erfarenhet, och vetenskapen skall stödja och komplettera erfarenheten. På detta sätt skapas utveckling anser de. Akademikerna å sin sida uppfattar vetenskapen som ett självändamål, där det vetenskapliga ämnet, *krigsvetenskap*, utgör navet. Vetenskapen konstruerar ämnet och står för dess utveckling. Vidare menar akademikerna

att Försvarshögskolans uppgift inte är att utbilda en yrkeskår, istället anser de att de skall tillhandahålla en vetenskapligt grundad utbildning för en profession.

Dessa båda utbildningsparadigm är konkurrerande på Försvarshögskolan, där det vetenskapliga förhållningssättet innehar en maktposition gentemot det militära synsättet på officersutbildningens genomförande. Dessa två bör förenas i gemensamma föreställningar omkring vad som bäst gagnar officersutbildningen, nu och i framtiden.

En sista slutsats som dragits ur studien, visar att officerarnas förhållningssätt till det vetenskapliga innehållet i utbildningen kan vara hämmande för utvecklingen av officersprofessionen. Detta då de önskar att utbildningen skall utgå från militärt beprövad erfarenhet. Härigenom kommer svårligen deras praktik att ta det kvalitativa språnget från erfarenhetsbaserad till vetenskapligt grundad. De kommer därför även framgent att vara en väl kvalificerad yrkeskår, men inte fullt ut en profession. En bidragande orsak till detta är att deras autonomi i yrkesutövningen är begränsad av statsmakten i större utsträckning än vad andra professioner är.

5.4 Förslag till fortsatt forskning

Under arbetet med studien har frågeställningar uppmärksammats vilka kan vara av intresse för framtida forskning. Dessa redovisas kort i det följande.

Hur har kursplanerna i officersutbildningarna förändrats under de senaste femtio åren? I studien redovisas att officersutbildning i ett historiskt perspektiv varit präglad av sin samtid och att nationellt förändrade säkerhetsbedömningar även påverkat officersutbildningens upplägg och innehåll. Återfinns dessa förändringar även i svensk officersutbildning, och vilka avtryck fick de förändrade säkerhetsbedömningarna på officersutbildningen? En tidsmässig jämförelse av statsmaktens policydokument avseende det säkerhetspolitiska läget med officersutbildningarnas innehåll, skulle kunna besvara denna fråga. Ett andra steg skulle kunna utgöras av att studera om det är de generiska eller de specifika kunskapsmålen som förändras i utbildningen, vilket skulle kunna ge en fingervisning omkring målens relevans och tidlöshet.

Hur påverkar ålder och professionell erfarenhet uppfattningen omkring viktningen av vetenskaplighet i förhållande till erfarenhetsbaserad kunskap i officersutbildningen bland lärarna på Försvarshögskolan? I studien användes äldre och erfarna respondenter vilka alla hade en gedigen bakgrund inom sina respektive yrken. Härigenom har inte uppfattningen hos yngre och oerfarna officerare och akademiker beaktats. Ett antagande är att yngre och mindre erfarna officerare skiljer sig från sina äldre kollegor avseende uppfattning omkring förhållandet

mellan vetenskap och militär erfarenhet i officersutbildningen. Vilka bakomliggande faktorer för en sådan attitydförändring finns? En modernare officersutbildning inom högskolesystemet är troligtvis en del av förklaringen, men skulle den ensamt kunna stå för hela denna förändring? Bedömt finns andra strukturer som påverkar en eventuell normförskjutning i Försvarmakten, men vilka de är, är idag oklart.

6 Litteraturförteckning

- Abrahamsson, B. (2005). *Militärer, makt och politik. En analys av militärerna som grupp och av deras roll i samhället* (3 uppl.). Stockholm: Försvarshögskolan.
- Abrahamsson, B., & Aarum Andersen, J. (2000). *Organisation - att beskriva och förstå organisationer* (3 uppl.). Malmö: Liber.
- Bakka, J. F., Fivelsdal, E., & Lindkvist, L. (1993). *Organisationsteori: Struktur - kultur - processer*. Malmö: Liber-Hermods.
- Berge, A. (1987). *Sakkunskap och politisk rationalitet: Den svenska flottan och pansarfartygsfrågan 1918 - 1939*. Stockholm: Almqvist & Wiksell International.
- Bergman, D. (den 27 02 2016). "Det är akademiseringens fel!". Hämtat från kkrv.se: <https://kkrva.se/det-ar-akademiseringens-fel/> den 01 04 20
- Berndtsson, J. (2019). The market and the military profession: competition and change in the case of Sweden. *Defense & Security Analysis*, 35(2), 190-210.
- Black, J. (2015). *War in the modern world, 1990-2014*. New York: Routledge.
- Bohlin, A. (2008). *The military profession in change: the case of Sweden*. Lund: Lunds universitet.
- Bolman, L. G., & Deal, T. E. (2019). *Nya perspektiv på organisation och ledarskap* (6 uppl.). Lund: Studentlitteratur.
- Brante, T. (2009). Vad är en profession? Teoretiska ansatser och definitioner. i M. Lindh (Red.), *Vetenskap för profession* (Vol. 8, ss. 15-34). Borås: Högskolan i Borås.
- Brante, T. (2011). Professions as Science-Based Occupations. *Professions & Professionalism*, 1(1), 4-20.
- Brante, T. (2013). The Professional Landscape: The Historical Development of Professions in Sweden. *Professions & Professionalism*, 3(2), 1-18.
- Brante, T., Johansson, E., Olofsson, G., & Svensson, L. G. (2015). *Professionerna i kunskapssamhället. En jämförande studie av svenska professioner*. Stockholm: Liber.
- Brehmer, B. (2011). *Från yrke till profession. Vad akademisering av officersutbildning syftar till*. Stockholm: Försvarshögskolan.
- Bruzelius, L. H., & Skärvad, P.-H. (2000). *Integrerad organisationslära* (8 uppl.). Lund: Studentlitteratur.
- Bryman, A. (2011). *Samhällsvetenskapliga metoder*. Malmö: Liber AB.
- Caforio, G. (2006). Military Officer Education. i G. Caforio (Red.), *Handbook of the Sociology of the Military* (ss. 255-278). New York: Springer.
- Callado-Muñoz, F. J., & Utrero-González, N. (2019). Integration in the European higher education area: the case of military education. *Defence Studies*, 19(4), 373-391.

- Christensen, T., Læg Reid, P., Roness, P. G., & Røvik, K. (2005). *Organisationsteori för offentlig sektor*. Malmö: Liber.
- Cohen, W. S. (1999). *The annual report to the President and the Congress*. Washington DC: Secretary of Defense. Hämtat från <https://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=mdp.39076001933055&view=plaintext&seq=1> den 09 03 2020
- Colom Piella, G. (2016). Transforming the Spanish military. *Defence Studies*, 16(1), 1-19.
- Danielson, E. (2017). Kvalitativ innehållsanalys. i M. Henricson (Red.), *Vetenskaplig teori och metod - från idé till examination inom omvårdnad* (ss. 285-299). Lund: Studentlitteratur.
- David, M., & Sutton, C. D. (2016). *Samhällsvetenskaplig metod*. Lund: Studentlitteratur.
- Denscombe, M. (2009). *Forskningshandboken - för småskaliga forskningsprojekt inom samhällsvetenskaperna*. Lund: Studentlitteratur.
- DS 2017:66. (2017). *Motståndskraft. Inriktningen av totalförsvaret och utformningen av det civila försvaret 2021-2025*. Stockholm: Regeringskansliet.
- DS 2019:8. (2019). *Värnkraft - Inriktningen av säkerhetspolitiken och utformningen av det militära försvaret 2021-2025*. Stockholm: Regeringskansliet.
- Enmark, R. (2018). Rektors inledning. i S. Munck af Rosenschöld (Red.), *Försvvarshögskolan - från militär högskola till akademiskt lärosäte* (ss. 7-8). Stockholm: Föreningen Försvvarshögskolan.
- Europaparlamentet. (2019). *Den Gemensamma Säkerhets- och Försvvarspolitik*. Hämtat från Faktatblad om Europeiska Unionen: <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/sv/home> den 28 02 2020
- Farrell, T. (2002). World Culture and the Irish Army, 1922-1942. i T. Farrell, & T. Terriff (Red.), *The Sources of Military Change. Culture, Politics, Technology* (ss. 69-90). London: Lynne Rienner Publishers.
- Farrell, T., & Terriff, T. (2002). The Sources of Military Change. i T. Farrell, & T. Terriff (Red.), *The Sources of Military Change. Culture, Politics, Technology*, (ss. 3-20). London: Lynne Rienner Publishers.
- Foot, P. (2002). European Military Education Today. i G. C. Kennedy, & K. Neilson (Red.), *Military education: past, present and future* (ss. 197-215). London: Praeger.
- Freidson, E. (1994). *Professionalism Reborn. Theory, Prophecy and Policy*. Cambridge: Polity Press.
- Försvvarshögskolan. (2013). *Försvvarshögskolans vision 2020*. Stockholm: Försvvarshögskolan.
- Försvvarshögskolan. (2018). *Allmän studieplan för utbildning på forskarnivå i krigsvetenskap*. Hämtat från fhs.se: <https://www.fhs.se/forskning/forskarutbildning/omrade-och-amnen.html> den 13 02 2020

- Försvvarshögskolan. (2019). *Årsredovisning 2019*. Hämtat från fhs.se:
<https://www.fhs.se/arkiv/nyheter/2020-02-21-forsvarshogskolans-arsredovisning-2019.html> den 23 04 2020
- Försvvarsmakten. (2014). *Försvvarsmaktens strategiska inriktning 2014 (FMSI 14)*. Stockholm: Försvvarsmakten.
- Försvvarsmakten. (2016a). *Vår militära profession - Agera när det krävs*. i *Underbilaga 1.1 till Försvvarsmaktens strategiska inriktning FMSI 2015 Ä1*. Stockholm: Försvvarsmakten.
- Försvvarsmakten. (2016b). *Militärstrategisk doktrin 2016 - MSD 16*. Stockholm: Försvvarsmakten.
- Försvvarsmakten. (2017). *Framtida officersutbildning, FM2016-10870:28. Bilaga 3*. Hämtat från <https://www.forsvarsmakten.se/siteassets/4-om-myndigheten/dokumentfiler/budgetunderlag/budgetunderlag-2018/fm2016-10870-28-bilaga-3-bu-18.pdf> den 08 02 2020
- George, A. L., & Bennet, A. (2005). *Case Studies and Theory Development in the Social Sciences*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Gerring, J. (2004). What Is a Case Study and What Is It Good for? *The American Political Science Review*, 98(2), 341-354.
- Gray, C. S. (2002). *Strategy for Chaos: Revolutions in Military Affairs and the Evidence of History*. London: Frank Cass.
- Grissom, A. (2006). The future of military innovation studies. *Journal of Strategic Studies*, 29, No 5, 903-934.
- Harries-Jenkins, G. (1990). The concept of military professionalism. *Defense Analysis*, 6(2), ss. 117-130.
- Hartman, J. (1998). *Vetenskapligt tänkande. Från kunskapsteori till metodteori*. Lund: Studentlitteratur.
- Hedlund, E. (2013). Civil-Military Control over the Swedish Military Profession. An Analysis from the Perspective of Officer Rank and Officer Education. *Armed Forces & Society* 2013 39: 135.
- Higbee, D. (2010). *Military culture and education*. Farnham: Ashgate Publishing.
- Hirdman, Y. (2001). *Genus - om det stabilas föränderliga former*. Malmö: Liber.
- Huntington, S. P. (1957). *The Soldier and the State. The Theory and Politics of Civil-Military Relations*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Högskolelag (SFS 1992:1434). (1992). Hämtat från riksdagen.se:
https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/hogskolelag-19921434_sfs-1992-1434 den 23 01 2020
- Janowitz, M. (2017). *The professional soldier: a social and political portrait*. New York: Free Press.

- Jones, G. R. (1998). *Organizational theory - Text and Cases* (2 uppl.). Reading, MA: Addison-Wesley.
- Kuhn, T. S. (1992). *De vetenskapliga revolutionernas struktur*. Stockholm: Thales.
- Kvale, S. (1997). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.
- Lantz, A. (2013). *Intervjumetodik*. Lund: Studentlitteratur.
- Larsson, P., Gundhus, H. O., & Granér, R. (2016). Polisvetenskap - en introduktion. i P. Larsson, R. Granér, & H. O. Gundhus (Red.), *Polisvetenskap - en introduktion* (ss. 15-30). Lund: Studentlitteratur.
- Larsson, S. (1986). *Kvalitativ analys - exemplet fenomenografi*. Lund: Studentlitteratur.
- Ledberg, S. K. (2019). *Officeren, staten och samhället*. Lund: Nordic Academic Press.
- Libel, T. (2016). *European Military Culture and Security Governance. Soldiers, scholars and national defence universities*. New York: Routledge.
- Libel, T. (2019). From the sociology of the (military) profession to the sociology of (security) expertise: the case of European national defence universities. *Defence Studies*, 19(1), 62-84.
- Merriam, S. B. (1994). *Fallstudien som forskningsmetod*. Lund: Studentlitteratur.
- Moskos, C. C., Williams, J. A., & Segal, D. R. (2000). Armed Forces after the Cold War. i C. C. Moskos, J. Williams, & D. R. Segal (Red.), *The Postmodern Military: Armed Forces after the Cold War* (ss. 1-13). Oxford: Oxford University Press.
- Mukherjee, A. (2018). Educating the Professional Military: Civil-Military Relations and Professional Military Education in India. *Armed Forces & Society*, 44(3), ss. 476-497.
- Murray, W., & Knox, M. (2001). Thinking about revolutions in warfare. i W. Murray, & M. Knox, *The dynamics of military revolution, 1300-2050* (ss. 1-14). Cambridge: University Press.
- Nilsson, A., & Karlsson, A. (2020). Små förändringar kan ge stor effekt för officersutbildningen. *Officerstidningen*, 2, ss. 44-45.
- Nolin, J. (2008). *Science for the Professions. In search of a new theory of professions*. Borås: University of Borås.
- Nordlund, P. (2012). *Officersutbildning - I Sverige och internationellt*. Stockholm: FOI, Totalförsvarets Forskningsinstitut.
- Officersförordningen (SFS 2007:1268). (2007). Hämtat från riksdagen.se: https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/officersforordning-20071268_sfs-2007-1268 den 13 02 2020
- Paile, S. (2010). *The European Military Higher Education Stocktaking Report*. Bryssel: EU General Secretariat of the Council.

- Propositon 2006/07:64. (2007). *Högskoleutbildning av officerare m.m.* Stockholm: Regeringen.
- Schein, E. (2010). *Organizational Culture and Leadership* (4 uppl.). San Fransisco: Jossey-Bass.
- Schwartz-Shea, P., & Yanow, D. (2012). *Interpretive Research Design: Concepts and Processes*. New York/London: Routledge.
- SOU 2001:23. (2001). *Personal för ett nytt försvar*. Stockholm: Fritzes.
- SOU 2003:43. (2003). *Ett reformerat skolsystem för Försvarsmakten*. Stockholm: Fritzes.
- SOU 2005:96. (2005). *En effektiv förvaltning för insatsförsvaret*. Stockholm: Fritzes.
- Stinchcombe, A. L. (1990). Reviewed Work(s): The System of Professions: An Essay on the Division of Expert Labor. *Contemporary Sociology*, 19(1), 48-50.
- Tornving, M. (2020). Akademisering - ett tveeggat svärd? *Försvarets Forum*, 2, s. 64.
- United Nations Development Programme. (1994). *Human Development Report 1994*. New York: Oxford University Press.
- Westberg, J. (2016). Säkerhet utan alliansfrihet. Svenska alliansstrategiers teori och praktik. *Statsvetenskaplig tidskrift*, 4(118), 411-444.
- Vetenskapsrådet. (2017). *God Forskningssed*. Stockholm: Vetenskapsrådet.
- Williams, J. A. (2008). The Military and Society Beyond the Postmodern Era. *Orbis*, 52(2), 199-216.
- Winton, H. R. (2005). The creation and sistainment of advanced warfighing institutions. i P. Russel (Red.), *Warfighing and etics: Selected papers from the 2003 and 2004 Rowell seminars* (ss. 7-31). Canberra: Land Warfare Studies Centre.
- Ydén, K. (2008). *"Kriget" och karriärssystemet. Försvarsmaktens organiserande i fred*. Göteborg: BAS.
- Ydén, K. (2010). Modern militär professionalism. *Kungl. Krigsvetenskapsakademins handlingar och tidskrifter*, 2, ss. 30-41.
- Östlinder, G. (2014). Omvårdnadsforskningens utveckling i Sverige - från 1970-tal till år 2000. i E. Hamrin, M. Kihlgren, A. Rinell Hermansson, & G. Östlinder (Red.), *När omvårdnad blev vetenskap. De första decennierna 1970-2000* (ss. 16-29). Stockholm: Liber.